

Universitas Carolina
Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta, M.D.Rettigové 4, 116 39 Praha 1

Katedra občanské výchovy a
filosofie

Diplomová práce

Folklor na Jihlavsku

-

Horácký soubor písní a tanců Vysočan

Autor: Lukáš Váca
Vedoucí DP: Mgr. Markéta Dvořáková

2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a všechny citace a parafráze řádně vyznačil v textu. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Praze, dne 16. 11. 2009

Lukáš Váca

Poděkování

Velmi rád bych poděkoval a vyslovil uznání všem, kteří mi pomáhali při vzniku této práce. Především mé rodině, která mě k folkloru přivedla a vždy stála při mě a ochotně mi se vším vycházela vstříc a poskytla mi zázemí, které mi umožnilo studovat a tím i vypracovat tuto práci.

Dále bych rád poděkoval lidem, kteří se folkloru věnují a přispěli k mé diplomové práci svými myšlenkami, radami a materiály. Jmenovitě bych rád zmínil pana Mílu Brtníka, pana Jaroslava Dřeva, pana Jaroslava Dřeva ml., paní Věru Hromádkovou, paní Kamilu Skopovou...

V neposlední řadě nesmím zapomenout na paní Mgr. Markétu Dvořákovou, vedoucí mé diplomové práce, která mi též ve všem ochotně vycházela vstříc a při výběru tohoto tématu mě podpořila.

3. Obsah

3. Obsah.....	4
Úvod.....	6
1. Horácko.....	8
2. Soubory na Vysočině	11
4. Horácký soubor písní a tanců Vysočan.....	13
3.1 Vznik souboru Vysočan.....	13
3.2 Vysočan v letech 1960 – 1990.....	16
3.3 Současnost.....	18
4. Kroj.....	22
4.1 Pojem kroj.....	22
4.2 Historie	22
4.3 Kroj na Jihlavsku.....	23
4.4 Pajerský kroj.....	28
4.4.1 Ženský pajerský kroj.....	28
4.4.2 Mužský pajerský kroj.....	31
4.5 Dětský kroj.....	32
4.6 Cena kroje.....	33
5. Choreografie.....	35
5.1 Příklad tvorby choreografie – Šla děvečka.....	38
6. Horácký bál.....	44
7. Jihlavské folklorní léto.....	49
HAVEL, Jan. VIII. Mezinárodní přehlídka souborů „Jihlavské folklorní léto	
2009“ [online]. 2009 , 25.6.2009 [cit. 2009-08-18]. Dostupný z WWW:	
<http://www.folklornisdruzeni.cz/viii-mezinarodni-prehlidka-souboru-de-	
jihlavske-folklorni-let-2009de->.....	53
8. Skřipácká muzika.....	54
9. Přepis rozhovoru s Mílou Brtníkem.....	60
Závěr.....	71
Resumé.....	73
<u>Česky</u> 73	
<u>English</u>	74
Použitá literatura.....	76

<u>Přílohy.....</u>	<u>80</u>
<u>Obrázek č. 27 – Ukázky tanců na náměstí – JFL 2009 (archiv autora).....</u>	<u>93</u>

Úvod

Od svých 10 let jsem členem folklorního sdružení Horáckého souboru písní a tanců Vysočan. Nejprve jsem tančil v dětském souboru Dřeváček a poté jsem se stal členem dospělého souboru Vysočan a v současnosti vypomáhám opět Dřeváčku.

Během těch několika let jsem folkloru „propadl“. Snažil jsem se o něm získat co nejvíce informací a teď, když jsem se dozvěděl, že mohu psát práci na téma „Folklor na Jihlavsku“, neváhal jsem ani okamžik a pustil se do práce, protože zatím nebyl nikde sepsán souhrnný začátek tohoto souboru, jeho rozvoj a vývoj nejznámějších jím pořádaných akcí – Horáckého bálu a Jihlavského folklorního léta. A nerad bych také zapomněl na raritu souboru v podobě Skřípácké muziky, která funguje dodnes.

K tomu, abych dokázal popsat tyto události, jsem potřeboval sehnat jeden z nejdůležitějších historiografických pramenů, tedy kroniku. S velkou ochotou mi byly zapůjčeny první čtyři kroniky souboru od roku 1975 do roku 1995. Bohužel k novějším jsem se nedostal, ale věřím, že mi i tyto ke splnění záměru práce postačí, a bude-li třeba, doplním současné informace z vlastní zkušenosti.

K mé velké radosti se mi také povedlo setkat se s legendou a zakladatelem Folklorního sdružení Vysočan a jednou z nejdůležitějších osobností, co se folklóru jako takového týče, panem Miloslavem Brtníkem. Díky rozhovoru s ním jsem získal informace přímo z první ruky a jeho poznatky a vzpomínky budou tvořit stěžejní část této práce, protože kde byste chtěli získat tolik důvěryhodných informací o folklorním sdružení než od jeho zakladatele a velkého znalce folkloru. Forma, která při získání informací byla použita, se nazývá orální historie.

Orální historie jako jedna z metod historiografie je součástí kvalitativního výzkumu a její nezastupitelnost je zřejmá zejména tam, kde je řada pramenů z různých důvodů nepřístupná nebo byla zničena; v tomto případě je často jediným zdrojem informací o určité historické události. Proto má tato metoda svůj specifický význam právě pro výzkum společností ovládaných totalitními režimy, kde neexistuje pluralita pramenů a kde převažují dokumenty státní a stranické provenience, které navíc zaznamenávaly jen takové události, jež jejich původci považovali ze svého hlediska za významné. V období systémových změn se jak

rozpadající se nebo nově vznikající instituce příliš nestarají o zabezpečení a archivování dokumentů vzešlých z jejich činnosti. Některé klíčové události písemné dokumenty vůbec nezachycují. K vyplnění této mezery přispívají vzpomínky a vyprávění účastníků, které pomáhají rozšířit i naši faktografickou základnu a spolu s ostatními prameny slouží k analýze historických faktů. Získávání faktů však není hlavní prioritou orální historie, tou je samotný subjekt rozhovoru a jeho individuální sdělení, osobní prožitky, rozhodování ve složitých i každodenních situacích, osobní motivace atd.¹

Doufám, že jak s jeho pomocí, tak ze stránek kronik, publikací a dalších materiálů se mi podaří sestavit ucelený přehled o jihlavském sdružení, která by mohla být v nejedné jihlavské a horácké knihovně, protože folklor je tradice a tradice je něco, co nám umožňuje pozorovat náš vývoj, připomínat si zvyky, zábavu i obyčejný život našich předků.

¹ *Centrum orální historie AVČR : Orální historie* [online]. neznámo , 28.05.2007 [cit. 2007-05-28]. Dostupný z WWW: <http://www.coh.usd.cas.cz/pages_cz/oralni_historie.htm>

1. Horácko

Než přejdu k vytčenému cíli, dovolu mi, abych se zastavil u oblasti, které se práce bude týkat. Etnograficky dělíme folklórní oblasti v České republice na 18 regionů a už z toho vyplývá, že tyto oblasti nebudou přesně odpovídat hranicím krajů, kterých je v současnosti 14. Etnografickými regiony jsou tyto (v závorce je uvedeno centrum):²

- ❖ Etnografický region Brněnsko (Brno)
- ❖ Etnografický region Haná (Prostějov)
- ❖ Etnografický region Hanácké Slovácko (Hustopeče)
- ❖ Etnografický region Horácko (Jihlava)
- ❖ Etnografický region Kraj Pražský (Praha)
- ❖ Etnografický region Lašsko (Ostrava)
- ❖ Etnografický region Podhorácko (Znojmo)
- ❖ Etnografický region Podkrkonoší (Náchod)
- ❖ Etnografický region Pojizeří (Turnov)
- ❖ Etnografický region Polabí (Pardubice)
- ❖ Etnografický region Posázaví (Benešov)
- ❖ Etnografický region Povltaví (České Budějovice)
- ❖ Etnografický region Pošumaví (Klatovy)
- ❖ Etnografický region Slezsko (Opava)
- ❖ Etnografický region Slovácko (Uherské Hradiště)
- ❖ Etnografický region Valašsko (Rožnov pod Radhoštěm)
- ❖ Etnografický region Západní Čechy (Karlovy Vary)
- ❖ Národopisné oblasti České republiky (Praha)

² *Folklorní sdružení ČR : Etnografický region* [online]. Wwww.infoSystem.cz., c1998-2007 [cit. 2007-05-01]. Dostupný z WWW: <[http://www.fos.cz/encyklopedie/seznam.phtml?id_statu=1&typ=499&lng=\\$lng](http://www.fos.cz/encyklopedie/seznam.phtml?id_statu=1&typ=499&lng=$lng)>

Nás bude zajímat etnografický region Horácko. „Horácko je rozsáhlá etnografická oblast na rozhraní Čech a Moravy skládající se z několika menších podoblastí. V 19. století byl tento pojem širší a platil spíše pro území na Moravě. Pojem České Horácko byl vytvořen analogicky k Moravskému Horácku. V současné době největší část Horácka spadá do kraje Vysočina, jehož centrem je město Jihlava.“³

Horácko v širším slova smyslu se skládá z těchto podoblastí:

- **(Moravské) Horácko (vlastní)**
 - severní Moravské Horácko (Žďársko, Novoměstsko, Bystřicko, Velkomeziříčsko)
 - jihlavské Horácko (bývalý německý jazykový ostrov a české vesnice v okolí Vel. Beranova a Luk n. Jihlavou)
 - jižní Moravské Horácko (Telečsko, Dačicko, Jemnicko)
- **Podhorácko** (Tišnovsko, Velkobítešsko, Třebíčsko, Moravskobudějovicko)
- **(Horácké) Dolsko** (Moravskokrumlovsko, Znojemsko)
- **Malá Haná** (přechodná oblast mezi Horáckem a Hanou, Olešnicko, Jevišsko, Konicko)
- **Vysočina neboli České Horácko** (Chrudimsko, Hlinecko, Nasavrcko, Poličsko s Rychmburskem, Havlíčkobrodsko a Okrouhlicko, Humpolecké Zálesí a Voplešácko, Pelhřimovsko, Počátecko a Žirovnicko)

Názorně bych ještě rád ukázal na mapě, jak vypadá Horácko a Podhorácko⁴ a k nim kraj Vysočina⁵, abyste si je mohli porovnat...:

³ Wikipedie : Horácko [online], neznámo , 17.3.2007 [cit. 2007-05-01]. Dostupný z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Hor%C3%A1cko>>

⁴ http://www.folklorweb.cz/regiony/horacko_podhor.php; staženo 1.5.2007

⁵ http://extranet.kr-vysocina.cz/jazykoveverze/cz/index.php?stranka=ourreg_1.htm; staženo 1.5.2007

..., a dodal, že Horácko je jeden z nejstarších a základních moravských regionů. Horácká kultura byla všeobecně odvozena od vrchovinského charakteru území bohatého na kámen a dřevo, avšak s chudou zemědělskou půdou. Vždyť Českomoravská vrchovina je samý pahorek, kopeček a sem tam se objeví vyšší vrch. A přitom je tato krajina krásná. „ Z každého tohoto kopečku se vám ukáže jiný celkový pohled na kraj – zcela nečekaná scenérie. Najdete zde lesní jezírka a zrcadla rybníků, až se vám z toho dech zatají. A lesy? To jdete tichou, temnou masou jedlí, smrků, abyste vyšli najednou na slunnou paseku lemovanou borůvkám, ostružinám, malinám, nebo lesními jahodami. A tak můžete putovat touto krajinou, která nemá u nás obdoby. Jakoby sem příroda snesla všechno, co kde měla nejkrásnějšího, aby aspoň tím nahradila chudobu, tvrdost i střízlivost života Horáků.“⁶

Vysočina nikdy nepatřila k místům, kde se žilo zrovna lehce. Kamenitá políčka vyžadovala dřinu a za ni dávala minimální obživu. Dařilo se tam spíše bramborám, ovsu a lnu než jiným plodinám. Proto lidé odtud většinou odcházeli za řemeslem do města. Ti, kteří se tu lopotili, si ulehčovali svůj úděl alespoň zpěvem a tancem. Dnes se už na tvrdou práci předků jen vzpomíná a k těm, co se snaží dochovat tehdejší písně a tance Vysočiny, patří Horácký soubor písní a tanců Vysočan.⁷

⁶ Brtník, Míla. *Zpěvník horáckých písní po lidech sebraných*. str.6.

⁷ RAJECKÁ, Marie. Patří ke kultuře města. *Deník Práce*. 22.2.1986 s. 1, 2.

2. Soubory na Vysočině⁸

- **Bajdyš**, Třebíč (Okres Třebíč)
- **Bajdyšek**, Třebíč (Okres Třebíč)
- **Bystřina**, Bystřice nad Pernštejnem (Okres Žďár nad Sázavou)
- **Bystřinka**, Žďár nad Sázavou (Okres Žďár nad Sázavou)
- **Dřeváček**, dětský folklorní soubor, Jihlava (Okres Jihlava)
- **Folklorní soubor Sněženska**, Sněžné (Okres Žďár nad Sázavou)
- **Groš**, národopisný soubor, Rožná (Okres Žďár nad Sázavou)
- **Jeřabinka**, dětský folklorní soubor, Jihlava (Okres Jihlava)
- **Kalamajka**, Havlíčkův Brod (Okres Havlíčkův Brod)
- **Kamínek**, dětský folklorní soubor, Žďár nad Sázavou (Okres Žďár nad Sázavou)
- **Kaštánek**, dětský folklorní soubor, Ježov (Okres Pelhřimov)
- **Kvítek**, dětský horácký soubor, Telč (Okres Jihlava)
- **Podjavoříčan**, Telč (Okres Jihlava)
- **Podskaláček**, dětský folklorní soubor, Kamenice nad Lipou (Okres Pelhřimov)
- **Podskalák**, Kamenice nad Lipou (Okres Pelhřimov)
- **Pramínek**, Jihlava, dětský folklorní soubor, Luka nad Jihlavou (Okres Jihlava)
- **Rozmarýnek**, Třebíč (Okres Třebíč)
- **Rozmarýnek**, Žďár nad Sázavou (Okres Žďár nad Sázavou)
- **Rožínka**, národopisný soubor, Dolní Rožínka (Okres Žďár nad Sázavou)
- **Stražišťan**, Pacov (Okres Pelhřimov)
- **Studánka**, Žďár nad Sázavou (Okres Žďár nad Sázavou)
- **Trnávka**, soubor lidových písní a tanců, Lukavec (Okres Pelhřimov)

⁸ *Folklorní sdružení ČR : Etnografický region* [online]. Wwww.infoSystem.cz., c1998-2007 [cit. 2007-05-01]. Dostupný z WWW: <[http://www.fos.cz/encyklopedie/seznam.phtml?id_statu=1&typ=499&lng=\\$lng](http://www.fos.cz/encyklopedie/seznam.phtml?id_statu=1&typ=499&lng=$lng)>

- **Vysočan**, Horácký soubor písní a tanců, Jihlava (Okres Jihlava)
- **Šípek**, Nové Město na Moravě (Okres Žďár nad Sázavou)
- **Šípek**, Jihlava, folklorní soubor, Luka nad Jihlavou (Okres Jihlava)
- **Škubánek II**, dětský folklorní soubor, Světlá nad Sázavou (Okres Havlíčkův Brod)
- **Škubánek III**, dětský folklorní soubor, Světlá nad Sázavou (Okres Havlíčkův Brod)
- **Škubánek**, dětský folklorní soubor, Světlá nad Sázavou (Okres Havlíčkův Brod)

(V současné době vzniká v Jihlavě další soubor – **Vysočánek**, který by měly tvořit děti od 7 do 15 let a být další základnou a „studnou“ nových tanečníků pro dospělý soubor Vysočan)

4. Horácký soubor písní a tanců Vysočan⁹

3.1 Vznik souboru Vysočan

Folklór na Horácku nemá takovou tradici jako třeba folklor na Valašsku, Slovácku, ale přeci patří mezi nejznámější v České republice. Bylo zde nalezeno přes 3000 tanců. Některé jsou si sice velmi podobné, ale jsou to tance. Jako každá oblast, tak i tato má svoje specifické prvky, krokové a taneční variace a jako každá oblast se snaží o jejich zachování. „Když přijede na jeviště soubor v civilu, mělo by se poznat, kam patří, podle držení těla, nášlapů, tanců a zvláště podle muziky, která má svoje specifikum,“ říká pan Miloslav Brtník, zakladatel souboru Vysočan, který dnes převážně dělá jméno horáckému folklóru. Existují i další horácké soubory, mezi nimiž jsou asi nejznámější Podjavoříčan z Telče, Bajdyš z Třebíče, ale ani jeden z nich nedosahuje takové úrovně jako právě Vysočan z Jihlavy.

Historie tohoto souboru se datuje od roku 1954. Zajímavostí ale je, že už před ním fungoval folklorní soubor při jihlavském podniku Jihlavan. Ten vznikl v poválečných letech, někdy kolem let 1946 až 1948. Tento soubor tvořilo šest kvalitních párů a velmi slušná muzika. Ač se jednalo o první a ryze amatérský soubor, měl velmi dobré základy.

Dalším souborem byl v Jihlavě soubor při Jihlavské nemocnici, ale i ten se jako soubor v Jihlavanu později rozpadl. Mezitím se už začal rodit Vysočan.

Miloslav Brtník, tehdejší vedoucí 45-členného pěveckého sboru nejdříve dívčího a později smíšeného, se rozhodl pro založení skupiny zabývající se o folklor. Vedla ho k tomu účast v tehdejší Krajské poradně lidové tvořivosti, která se věnovala veškerým úsekům kultury a tedy i folkloru. Seznámil se tehdy s paní profesorkou Jelínkovou z Brna, která se o folklór velmi zajímala a dalo by se říci, že se hlavně zasloužila o jeho vzestup na Horácku. Sbírala písně a tance po lidech a poté o nich dělala školení. A právě zde vznikla myšlenka vytvoření souboru.

Jednoho dne zavolal Míla Brtník paní Hromádkové, která ho znala z veřejných vystoupení jako dirigenta dívčího pěveckého souboru helenínské textilní školy, a optal se jí, jestli by nechtěla chodit zpívat, že chce dělat něco na způsob dívčího tria, jako má státní soubor písní a tanců, ale ve zdvojeném

⁹ Použity paměti Miloslava Brtníka, kroniky Vysočanu a brožury k výročí oslav Vysočanu...

obsazení u každého hlasu. „Malý háček byl v tom, že se zkoušky konaly v Heleníně u Brtníků v bytě. Já zpívala ráda a tak slovo dalo slovo a v určený den jsem jela do Helenína. Začalo se pilně nacvičovat. Po šesti zkouškách jsme se zúčastnili okresního kola lidové umělecké tvořivosti, to jsme vyhráli a zajistili si tak účast v krajském kole. I tam jsme byli celkem úspěšní, když jsme skončili na třetím místě. Převážnou část pořadu tvořilo pásmo horáckých písniček a říkadel. Doprovázela nás čtyřčlenná muzika: Míla Brtník – cimbál, Vlasta Čeplová a Jindra Mišák housle, na basu hrál pan Hron. A jak šel čas, přibývala vystoupení při různých oslavách.“¹⁰

V létě tato čtyřčlenná smíšená umělecká skupina, tehdy ještě pojmenovaná „Příboj“, ve složení Květa a Míla Brtníkovi, Věra Hromádková a Jindra Mišák účinkovala v rekreačních střediscích v Krkonoších. Měla vytvořený asi dvouhodinový program. Polovinu tohoto programu tvořil zábavný program tvořený z operetních duet, divadelních skečů, scének,...- a druhou polovinu programu se již věnovali folkloru. „O rok později jsme opět působili v Krkonoších, ale už v šesti lidech. Květa a Míla Brtníkovi, Jindra Mišák, Věra Hromádková, Jarda Řezníček a Milan Bialas – později profesor na Janáčkově akademii múzických umění a známý klavírní virtuos. V té době jsme už poprvé účinkovali v horáckých krojích, které získali po rozpadu souboru jihlavské nemocnice. Zprvu jsme využívali vzpomínek svých babiček, sháněli písničky a začali i tancovat. Nejprve nešlo o žádnou velkou choreografii, v repertoáru se objevovalo několik původních tanců, jako byla šopostika, šotyška, obkročáky, třasák a ty jsme předváděli v původní podobě.“¹¹

Nejdříve začínali jako jeden pár, ale později se rozrostli až na tři páry a začali se tvořit choreografie. Vzali si tehdy dva tance a ty rozpracovali. Udělala se k tomu muzika, ale muzika, kdy se už hovořilo o skladbě, která měla hru, formu,...

Zanedlouho potom se rozpadl jihlavanský soubor a tak se „Příboj“ rozšířil o několik jejich dřívějších tanečníků a taky i o „nějaké ty známé“ a tak bylo zanedlouho v souboru viděno 6 tanečních párů. O tom, že šlo o šikovné lidi plné nadšení, hovoří fakt, že po necelém půl roku spolupráce se soubor umístil třetí v oboru smíšené umělecké skupiny v ústředním kole v Děčíně. A to už pod novým názvem Vysočan.

¹⁰ Vzpomínky Věry Hromádkové – in Kronika 1988 - 1995

¹¹ Vzpomínky Věry Hromádkové – in Kronika 1988 - 1995

Ale to byl jenom začátek. K souboru bylo zapotřebí také muziku. Povedlo se přemluvit členy skřipácké muziky, o které bude ještě řeč. Zpočátku hráli ve skřipácké muzice v kvartetu na skřipky, ale později se jim povedlo rozšířit složení a vytvořit tak druhou muziku smyčcovou. Míla Brtník postupně přestával tancovat, ale zato se zaměřil na muziku a choreografii. Začal jezdit po různých přehlídkách, soutěžích, poslouchal hodnocení porot a vozil si zpět cenné informace, které stále více zlepšovaly choreografii tanců. Poté se začala dělat choreografická školení v Praze, kde přednášeli takoví odborníci jako p. Míková, p. Hinková, prof. Bonuš, prof. Ryšánková, prof. Jelínková. To vše souboru pomáhalo a ten se stále více a více prosazoval na různých přehlídkách a soutěžích.

Inspiraci brávali „brtníkovci“ hlavně u starých pamětníků z okolí Jihlavska, převážně však z Velkého Beranova. Věnovali se pouze jihlavskému folklóru, jelikož, jak říká sám Míla Brtník: „Ono to jinak nemá cenu. Potom je to každý pes jiná ves a je to k ničemu a nedělá se nic dobře.“ „Sám začal od roku 1956 objíždět ta místa na Horácku, kde sběratelská ruka ještě nezasáhla. Vyzbrojen dobrým sluchem i získanými znalostmi hudební teorie, zaznamenával písně, jejich notaci i původní text. Zaznamenané písně si nechal od zpěváků v časovém odstupu opakovat, aby zápis byl co nejpůvodnější a nejpřesnější. Takto postupoval i při záznamu horáckých tanců. Zapsané písně a tance uváděl v repertoáru Vysočanu. Soubor tak překvapoval veřejnost a poroty stále novými písněmi a tanci. Výsledkem jeho sběratelské činnosti je jeho sbírka téměř 320 horáckých lidových písní z oblasti Jihlavska, Telečska, Dačicka, Třebíčska, Pelhřimovska a Poličska a notový zápis repertoáru skřipácké muziky z Velkého Beranova.“¹²

Jako pěvecké trio – manželé Brtníkovi a Věra Hromádková – absolvovali v roce 1957 slavnosti Horácko tančí a zpívá v zámeckém parku v Jaroměřicích nad Rokytnou. Ve stejný rok už měli i svoje vlastní slavnostní poličské kroje, které nechal ušít tehdejší zřizovatel, závodní klub Modeta.

¹² Ladislav Fučík; v předmluvě v knize: BRTNÍK, Míla. *Zpěvník horáckých písní po lidech sebraných*. str.III.

3.2 Vysočan v letech 1960 – 1990

Od té doby se začalo všechno dařit. Velká změna k lepšímu nastala otevřením jihlavského Domu kultury v roce 1961, kdy soubor získal „střechu nad hlavou“ se všemi s tím souvisejícími výhodami. Získali stále zkušebny stejně jako úložní prostory pro kroje a rekvizity a také finanční podporu. I to byl jeden z předpokladů další úspěšné práce.

Vysočan se neustále vyvíjel. Kromě stále nových písní a tanců začal myslet mimo jiné na svoji budoucnost, a tak se začal omlazovat. „Původní myšlenka, co se týče dětských souborů, byla, že budou nejdříve malé dětičky, ty pak přejdou do souboru středně velkých dětí, kde už by se učily trochu víc tancovat a postupně by se zapojovali do přípravky, kde by už začaly tančit to, co je potřeba ve Vysočanu, a následně by se staly členy dospělého souboru“¹³.

„Souběžně s velkým souborem se proto začaly vytvářet i dvě dětské složky, které byly odborně vedené manželi Ruschkovými. Při prvním oficiálním konkurzu přišlo přes 360 dětí, ale pouze 3 chlapci. Až při dalších konkurzech se podařilo přibrat další chlapce. Brzy po vzniku dětských složek se jejich členové postupně objevovali i v programech dospělých. Kromě toho všeho se zaměřil Vysočan i na práci propagátorskou: pořádal různá školení, různé typy kurzů, aby se folklor na Jihlavsku postavil opět na nohy. Míla Brtník tehdy pomáhal 56 souborům v tehdejším Jihlavském kraji,¹⁴ který měl trochu jinou rozlohu než dnes a z těch 56 bylo 41 dětských souborů. I přes tyto aktivity nepolevil Vysočan v nacvičování nových tanců a písní a jeho vystoupení byla stále lepší a lepší.

Ke svému dvacetiletému výročí sestavil dokonce Vysočan velkolepé komponované pásmo nazvané „Kytice z Horácka“ (*obrázek č.1, str.77*), které mělo obrovský úspěch. „Vedle bezvadně připravených a zvládnutých tanců, zpěvů, her a hudby vynikal pořad i vysokým choreografickým uměním a citlivým režijním zpracováním, stejně jako zajímavou dramaturgií.“¹⁵

¹³ Míla Brtník.

¹⁴ Vzpomínky Věry Hromádkové – in Kronika 1988 – 1995.

¹⁵ Jelínková Zdena – Kronika 1975 – 1979.

Po těchto dvaceti letech měl už soubor za sebou pořádný kus práce. Na jeho kontě bylo přes 500 vystoupení a zájem o folklor a účast v souboru rostl. Dokumentuje to i zápis z kroniky, který uvádí, že jen dětské soubory měly kolem 100 členů.

Zájem ale neustal, spíše naopak, a po dalších 5 letech už měl Vysočan 155 členů. Fungovaly už i Vysočánek a Vysočánek, poté mládež přešla do přípravky, a z ní doplnila řady dospělého Vysočanu.

V roce 1981 si soubor připravil pro své příznivce další velkolepé vystoupení. Po pásmu „Kytice z Jihlavska“, která slavila úspěch, kde mohla, přišel Vysočan s pásmem „S Vysočanem po Horácku“, kdy celé vystoupení rozdělil na čtyři části a v každém představil obyčeje, tance, zvyky jednoho ročního období jako například dožínky, koledy...

V té době už Vysočan získal řadu ocenění (toto jsou ty nejvýznamnější):

1959 – Ústřední kolo STM – Brno – 3. místo

1960 – II.celostátní spartakiáda – zlatá medaile Ústředního domu lidové tvořivosti
Praha; uznání ministra kultury

1961 – 3. cena za choreografii tance

1962 – Ústřední kolo STM – Bratislava – 3. místo

1971 – diplom za objevnou činnost na celostátním folklorním festivalu v Popradu

1974 – Cena festivalu na II.československém festivalu v Popradu (účast deseti
nejlepších souborů ČSR)

1976 – Cena národní přehlídky folklorních souborů v Třinci;

– Cena na III. československém festivalu v Košicích

1977 – Rudá stuha ÚRO

Se souborem v této době spolupracovali odborně školení spolupracovníci. Zdeněk Slabý vedl pěveckou složku, Štěpán Charvát, dřívější dirigent jihlavského Horáckého divadla, zpracovával písně a texty.

Právě Zdeněk Charvát s Mílou Brtníkem zpracovali ucelený pořad jedenácti souborů věnovaný oblasti Horácka pod názvem „Vítej, Horácko milé“, který byl komponovaným pořadem zvyků, říkadel a tanců z Horácka a Dražanské Vysočiny, a který byl uveden při Strážnických slavnostech 1982.

V roce 1994 oslavil Vysočan 40 let a natočil videokazetu pro Ústav lidové kultury ve Strážnici. Ten byl pověřen ministerstvem kultury zachytit původní tance ze všech národopisných oblastí České republiky na videozáznam a „Moravské Horácko“ je název kazety, pro kterou tančili členové Vysočanu a Pramínku v krásném areálu přírodního skanzenu Vysočiny na Veselém Kopci. Pro příští generace tak zůstane uchováno 31 horáckých tanců – třeba třásák na tři, třaslák, pohupovaná polka, tajč, skákaná mazurka, poskočný obkročák, lotyška, mateníky, svatební zvyky, stavění máje, beranovská kola a tuše a další tance v různých krokových variantách. Videokazeta je doplněna i o brožuru s popisy jednotlivých tanců.

Za 40 let existence souboru bylo vytvořeno kolem 200 choreografií, z nichž některé - „Svatba“, „Masopust“, „Jarmark“, „Ty musíš bdít“, „Na Vánoce, dlouhý noce“, „Pepina“, „Dožínky“, tvoří vlastní půlhodinové bloky.

Vysočan také začal spolupracovat s radnicí, kde zpívá a hraje nejen při svatebních obřadech jeho členů, ale také při stříbrných či zlatých svatbách nebo vítání nových občánků do života..

Z popudu Míly Brtníka se od roku 1988 konají v Telči národopisné slavnosti „Horácko zpívá a tančí“. Vysočan je jejich hlavním garantem. Ve scénáři a režii uměleckého vedoucího Vysočanu si zde dávají dostaveníčko nejlepší dětské a dospělé soubory z celé Vysočiny, a to jak z české, tak i z moravské strany.

3.3 Současnost

V současnosti spadá pod Horácký soubor písní a tanců Vysočan dospělá složka Vysočanu, Dřeváček a Jeřabinka.

Na úvod bych začal letmou charakteristikou souborů:

Dospělá složka se skládá z přibližně 9 chlapů a 13 žen a je pod vedením Jana Havla. Pan Míla Brtník je v současnosti čestným vedoucím a podílí se spíše na přípravě pásem a choreografií.

Soubor **Dřeváček** vznikl v roce 1989 jako dětská složka. Členy jsou děti ve věku od 8 do 18 let. Svůj repertoár čerpá ze zvyků a obyčejů převážně regionu

Horácka. V programu souboru jsou dětské hry, tance a písně. Soubor má svoji dětskou muziku, která již neodmyslitelně patří k tanečnickům a zpěvákům. Soubor se pravidelně zúčastňuje slavností a festivalů, zná již i atmosféru televizního studia. Vidět ho mohli diváci i v Německu, Francii, Slovensku, Bulharsku a samozřejmě i na tuzemských folklorních festivalech v celé České republice..

Dětský soubor **Jeřabinka** sdružuje nejmladší děti od 4 do 8 let. Stal se základnou pro doplňování souborů Dřeváček a Šípek. „V jeho projevu dominuje radost, která je výsadou dětství. Tu odráží celou svou dětskou bezprostředností v horáckých říkadlech, škádlivkách a tanečních hrách. Přestože se tito „špunti“ teprve učí první taneční kroky, jsou častým hostem Strážnice, dětských festivalů a přehlídek. Při všech svých aktivitách děti potvrzují, že odkaz folklorního bohatství pomáhají udržovat, s láskou předávat a kraj jeřabin a planých růží oslavovat.“¹⁶

S tímto souborem pracovala 17 let nepřetržitě učitelka Jiřina Kalabisová. Přišla s myšlenkou, že folklor může milovat i velmi handicapované dítě. Tuto myšlenku se jí podařilo zrealizovat, a tak vedle zdravých dětí tančí a zpívají děti s handicapem. Dnes Jeřabinku vedou tanečnice Vysočanu Edita Havlová, Lenka Ondráčková a Miluše Mrkvičková.

Vysočan změnil také své působiště. Dlouholeté využívání Baletního sálu v Domě kultury v Jihlavě nahradil v roce 2004 za Přednáškový sál v areálu Jihlavske nemocnice z důvodu neshod s vedením Domu kultury ohledně pronájmu prostor ke zkoušení. Společně s ním se do těchto prostor přestěhovaly i Dřeváček a Jeřabinka.

Dřeváček byl zprvu stupínkem mezi nejmenší Jeřabinkou a Pramínkem, který měl být přípravkou Vysočanu. Tato myšlenka fungovala asi do poloviny devadesátých let (kolem roku 1985 tato myšlenka fungovala. Děti do 12 let tančily pod vedením manželů Ruschkovových ve Vysočanečku. Děti kolem 12 až 14 let nacvičovaly ve Vysočánku, o nějž se staral Jaroslav Dřevo. Podle velikosti a vospělosti pak přecházely do přípravky, kterou vedl Ing. Miloslav Brtník), ale poté se jak v Dřeváčku, tak v Pramínku začali tanečníci držet a jen sem tam někdo odešel

¹⁶ Vysočan 1955 - 2000. Brožura vydaná k 45 letům Vysočanu.

do Vysočanu. „Protože když ten soubor jede jako kolektiv a jede dobře, tak on většinou zůstává. Bylo by to škoda zase roztrhnout.“¹⁷

Problém nastal v tom, že málokteré dítě pokračovalo z Jeřabinky do Dřeváčku či Šípku. Děti nechtěly do nového kolektivu, také předpověď toho, že hraní, na kterém Jeřabinka staví, se změní v učení kroků, jejich pilování a čeká je dlouhá cesta, než se prosadí v tanci mezi zkušenějšími tanečníky, je odrazovala. Z toho plyne jediné, že Dřeváček ani Šípek nedostávaly „čerstvou krev“ a tudíž odchodem tanečníků do Vysočanu by vedoucí ztratili tanečníky a bylo by velmi těžké pracovat se zbytkem, který tam zůstal. Navíc kolektiv a možnost toho, že si ve Vysočanu tolik nezatančují, přiměl řadu tanečníků k tomu, aby zůstali. Tak se postupem času stala z dětské složky Vysočanu Dřeváčku složka mládežnická.

Pramínek tuto situaci řešil ještě radikálněji. Od 1. 1. 2008 se odtrhl, společně se svojí dětskou složkou Šípek od HSPT Vysočan a vytvořily vlastní sdružení. I oni se ale nedomluvily s Domem kultury, kde též dříve zkoušeli a tak je jejich novým azylem Dům dětí a mládeže v Jihlavě

„Soubor **Pramínek** vznikl v roce 1986 jako přípravek souboru Vysočan. Jeho uměleckým vedoucím je syn „otce jihlavského folkloru“ Ing. Míla Brtník ml. Postupem času se z něj stal samostatný soubor s vlastní mladou muzikou. Průměrný věk členů souboru se pohyboval mezi 16 – 18 roky. Starší členové postupně přecházeli a doplňovali řady Vysočanu. V jeho programu jsou zpracovávány písně, tance a zvyky výhradně z oblasti Horácka. Soubor má již za sebou velké množství vystoupení v různých místech republiky, ale navštívil též Holandsko, Belgie, Švédsko a Litvu.

Dětský soubor **Šípek** je nejmladším souborem vzniklým v Jihlavě. Vznikl v roce 1992 a slouží jako přípravek tanečníků pro soubor Pramínek. Věk dětí v souboru je od 8 do 15 let. V jejich vystoupeních jsou hravá pásma dětských her a zvyků čerpající z nepřeberné studnice písní a tanců Horácka. Úzce spolupracuje při svých vystoupeních s mladou muzikou Pramínku. Je to dáno i tím, že oba soubory si vedl Míla Brtník ml. sám, i když u Šípku je jako vedoucí psána Dana Brtníková, manželka Míly Brtníka ml. Soubor nás již reprezentoval vedle spousty vystoupení v naší republice také na Slovensku.

¹⁷ Míla Brtník

Od minulého roku řeší Vysočan nastávající krizi ohledně tanečníků. Jeho řady opustili někteří tanečníci a začíná se objevovat obava z počtu tanečníků. Také finanční situace občanského sdružení není nikoliv růžová. Proto se Vysočan rozhodl reagovat a na letošní valné hromadě se rozhodl učinit krok, který by měl ze stávající situace pomoci. Vypracoval tříletý plán, který schválilo město Jihlava a přislíbilo každoroční finanční pomoc ve výši přibližně 150 000 Kč. Hlavním bodem je založení nového souboru, který by měl navázat na Jeřabinku, a měli by v něm být děti od 6 do 15. Měla by to být jakási alternativa Dřeváčku, aby měly děti možnost se svobodně rozhodnout. Uvidí se, zda toto řešení pomůže udržet více dětí, které by směřovali k Vysočanu. I Dřeváček reagoval na stávající situaci a zkoušky rozdělil na starší a mladší Dřeváček tak, aby všichni byli co nejvíce při zkouškách zapojeni. Zda tato koncepce bude úspěšná, ukáže až čas...

4. Kroj

4.1 Pojem kroj

Kroj, důležitý segment, bez kterého si folklor a především folklorní soubory ani nedovedeme představit. Pokud bychom hledali význam tohoto slova, zjistíme, že se jedná o „oděv charakteristický pro určitý kraj, dobu, organizaci“.¹⁸ Kdybychom šli ještě hlouběji a podívali se na původ slova kroj, zjistili bychom, že se jedná „původně o střih na šaty (krojiti, krájeti)“.¹⁹ Znalci filmů mohou doplnit, že kroj je „projevem svébytné, národní, materiální a duchovní kultury“.²⁰ Dala by se určitě najít celá řada dalších doplnění, a tak zakončím tuto část poslední připomínkou, která dle mého stojí za zmínku. „Národní kroj jest věrným obrazem uměleckého cítění lidu a též obrazem celého jeho charakteru.“²¹

4.2 Historie

Kdy se poprvé objevil kroj, nelze přesně určit. Dokladů z minulosti moc není, a tak lze jen říci, že „charakter lidového oděvu zrál na území našeho státu pozvolna v průběhu staletí. Čím hlouběji do historie, tím známe méně konkrétních informací, a odborníci se proto mimo jiné chápou analogií s šatem na ostatním evropském území, s oděvním základem lidových vrstev sousedních národů i časově vzdálených motivů šatu doby starověku a raného středověku, které ojediněle zachovaly jako reziduum v dalších epochách vývoje. Na rozdíl od oděvu vyšších vrstev společnosti, lidový oděv lze jen s obtížemi, a v pravdě bez velkého užitku, řadit historicky. I když ho můžeme rámcově popsat v dobovém pojetí, zachované historické prvky ve skladě oblečení slouží více k pochopení jeho svérázné vývojové cesty, stanovení zdrojů vlivu a ozřejmění oděvní mentality venkovanů minulosti... Lidový kroj jako svébytný fenomén se v kulturní struktuře české společnosti vynořuje v 18. století.“²² Jak dále Langhammerová uvádí, větší zájem o kroj se

¹⁸ *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost.* str.151.

¹⁹ HOLUB, Josef. *Stručný etymologický slovník jazyka českého.* str.268.

²⁰ Film - Jak básníci přicházejí o iluze.

²¹ KREJČŮ, Marie. *Horácký kroj.* str. 5.

²² LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Lidové kroje z České republiky.*str. 9,11.

začíná projevovat až počátkem 19. století, kdy se rozvíjí národopisná věda a také stoupá zájem o kroje. Velmi tomu napomohl i rok 1836 a s ním spojená korunovace císaře Ferdinanda V. Tehdy měli všichni krajští úředníci za úkol vytipovat vhodné kroje ze všech oblastí českého státu, které se měly účastnit slavnostního průvodu u příležitosti již zmíněné korunovace.

Právě konec 19. století mnozí autoři uvádějí jako období, kdy kroje začaly ustupovat a vytrácet se postupně z lidské mysli. Ovšem bylo tomu tak opravdu? Někde možná ano, někde ne, naštěstí se nám většina dřívějších krojů dochovala dodnes, i když pravda, mnohdy ne v zcela konkrétní historické podobě.

4.3 Kroj na Jihlavsku

O prvních celistvých zprávách týkajících se kroje na Jihlavsku se doslýcháme z písemností vzniklých v 18. století. Ovšem zmínky o jihlavském kroji můžeme nalézt již z dochovaných útržků z 15. století.

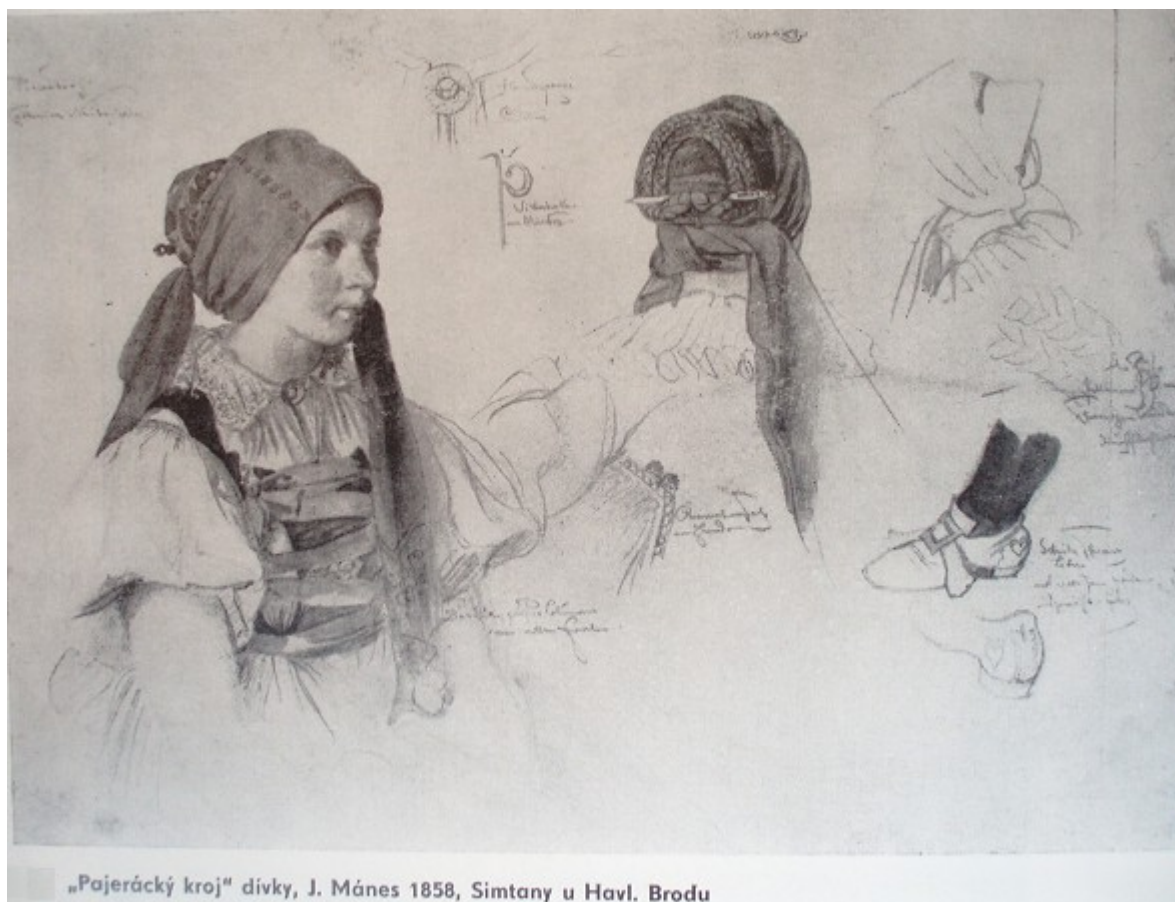
„Již nejstarší prameny dokládají na moravském Horácku charakteristickou výrobu pěstování a domácí zpracování lnu a konopí („to souviselo s ukončením těžby stříbra na konci 18 století, v roce 1781 byl uzavřen poslední stříbrný důl, nebyla práce, obyvatelstvo hledalo nový zdroj obživy, který poskytl textilní průmysl – manufaktury, domácí spřádání atd.“²³). S domácím lnářstvím souviselo i podomácké rukodílné tkalcovství, které bylo dokonce i součástí prací v rodině, takže od 18. století na ně navazovalo místní vrchnostenské manufakturní textilní podnikání, ať to bylo na panství Pernštejnů, v Brtnici u Jihlavy, v Náměšti nad Oslavou nebo ve Starém Hobzí. Také chování ovcí a podomácké zpracování vlny ovlivňovalo lidovou textilní výrobu, a tedy i kroj; umožnilo rozvoj soukenictví v horáckých městech, nejen v Jihlavě, ale i v Telči, Třešti, Třebíči, Novém Městě na Moravě, aj.

Z první poloviny 18.století máme důkazy pro dovršení vývojové etapy vytvoření regionálního lidového kroje na Horácku. – nástěnné malby v Brtnici z roku 1723, které dokumentují diferenciaci oděvu místního obyvatelstva a obyvatel z okolí...“²⁴

²³ Dřevo Jaroslav ml.

²⁴ SVOBODOVÁ, Vlasta. *O lidovém kroji na Moravském Horácku*. str. 5.

Dalším, kdo se snažil obrazově zachovat tehdejší kroj, byl známý malíř Josef Mánes, který v polovině 19. století zaznamenal jihlavský kroj tehdejších žen, viz následující obrázek:

Obrázek č. 2 – Pajerácký kroj

Možná se někteří pozastaví nad názvem pajerský (pajerácký) kroj a nikoliv jihlavský. Jihlavskému kroji se dříve takto říkalo a i dnes se tak označuje. Dáno je to především tím, že v Jihlavě žila velká německá komunita. Ta se zde usídlila již v raném středověku, rozrostla se a sžila se za dlouhá století s českým obyvatelstvem natolik, že dokonce ženy obou národností nosily stejné kroje. „Ženy si říkaly „pajerky“ a kroj pojmenovaly „pajerský“ Slovo samo již naznačuje, že kroj slohově odlišný od kroje na tak rozsáhlém území jako je Vysočina nebude domácího původu. Pajerský je odvozeno od slova Bayern /Bavory/, které se pojí k obyvatelstvu německé národnosti...“²⁵ Pokud bychom chtěli zodpovědět otázku, kde se ve vnitrozemí vzala tato národnostní minorita obyvatelstva, hledali bychom souvislost s těžbou stříbra, kdy mnoho horníků a s hornictvím spojených řemeslníků přišlo do Jihlavy těžit a přineslo s sebou svou kulturu (a to nejen oděvní ...). Z toho plyne i to, že kroj je původem německý. Ovšem za staletí se pochopitelně vyvíjel a nezůstal pouze německým. Pan Bělík uvádí ve své publikaci, že se postupně

²⁵ BĚLÍK, Vratislav. *Horácký kroj : Metodický materiál pro výtvarníky*. str. CH/1.

„nedochovalo žádné německé pojmenování součástí krojů. V řadě oblastí v celé České republice, které byly vždy ryze české, se dochovala některá pojmenování německá. Jako příklad jsou uváděna slova „lajbl“ či „krézl“, který ale na Jihlavsku nenajdeme. Místo nich se používá český název „vejložek“.“ To musím bohužel opravit, protože pojmenování lajblík nebo krejzlík se používá nadále, mnozí folkloristi z Horácka ani jiná pojmenování neznají.

Když ještě zůstanu u studie pana Bělíka, stojí za to zmínit, „že kroj si zachoval svou materiálovou i stříhovou původnost přes všechny nejrůznější vlivy (také pan Brtník uvádí ve své publikaci - Jaký kroj, tak se stroj - , že po roce 1848 se lidový kroj přizpůsoboval vlivům městské módy, ovšem v okolí Jihlavy však zůstal téměř nezměněn), které přicházely se strojovou tovární výrobou i s městskou módou a sociálním rozvojem. Jen ruční výšivka v posledních letech byla nahrazována tovární výrobou...Jihlavský kroj nezanikl pozvolna tím, že by se přizpůsoboval době s prudkým technickým rozvojem, byl odložen náhle ve své plné slohové původnosti.“²⁶

A kdy že se dá datovat zánik, či lépe odložení jihlavského kroje? Názory se opět liší. Marie Krejčů píše o tom, že kroj završil svoji éru v letech 1870 – 1890. Jak se uvádí ve zprávách z Národopisné výstavy z roku 1895, dle tehdejších záznamů se už v kroji horáckém nechodilo a byl nahrazen klasickou městskou módou. Dokládá to také tím, že na tehdejší výstavě bylo Horácko zastoupeno pouze čtyřmi krojovanými figurínami, z nichž tři byly ženské a jedna postava byla mužská, a to v oblečení z roku 1820.

Ovšem proti těmto názorům se staví jak paní Langhammerová, která uvádí, že jihlavský kroj byl nošen ještě v prvních desetiletích 20. století, tak pan Bělík či pan Brtník. Oba shodně ve svých publikacích uvádějí, že ještě za druhé světové války byl jihlavský kroj nošen. Němci tehdy dokonce kroj používali k nacistickým provokacím. Také na konci války hrál kroj významnou roli, která vedla k jeho postupnému odložení. „Sovětské vojsko, které obsadilo jihlavské okolí, bylo upozorněno na Němce v krojích. Bylo po nich stříleno, když provokovali. Sověští vojáci však nevěděli, že týž kroj nosí české obyvatelstvo. Lidé se začali bát. Kdo mohl, oblékl něco jiného. Po odsunu německého obyvatelstva odložil se i jihlavský kroj v českých dědinách, aby nebylo žádné připomínky na nacisty. Jen několik

²⁶ BĚLÍK, Vratislav. *Horácký kroj : Metodický materiál pro výtvarníky*. str. CH/3.

babiček, které neměly nic jiného na sebe, zůstaly svému kroji věrný.“²⁷ Důkazy o tom se dochovaly z 15 obcí na Jihlavsku: „v Lukách, Bítovčicích, Studnicích, Kozlově, Velkém Beranově, na Bradlech, v Malém Beranově, Jeclově, Otíně, Předboři, Polné, Petrovicích, Puklicích, ve Svatoslavi i v samotné Jihlavě, a to až do roku 1966.“²⁸

Dnes, když se podíváme na jihlavské soubory, můžeme spatřit, že se krojově liší a nejsou si podobné. Vysočan nosí kroj pajerský, tedy onen kroj, který již tu byl zmíněn a který má svůj původ v Německu. Jeho dětská mládežnická složka Dřeváček ovšem nosí kroj, který se dříve na Jihlavsku nosil a který se nazýval jihlavský. Je od pajerského kroje odlišný, jak se uvidí později, ale dle etnografického ústavu, kam byl tento kroj zaslán, se jedná o kroj, který se na Jihlavsku opravdu nosil. První podobu tohoto kroje si nechával potvrdit autentičnost pro malý Vysočánek už pan Ruschka, dnešní podobu pak pan Dřevo. I třetí soubor, který se nachází v Jihlavě, má jiný kroj. Ovšem Pramínek nosí originální telečský kroj, který na Horácko patří, ale bezprostředně se Jihlavy netýká, takže ho zde nebudu uvádět, pouze ukážu v příloze, jak vypadá (*obrázek č. 3, str. 77*).

„Na Jihlavsku, stejně jako po celém „Horácku“ se nosil kroj v základních typech stejný. V dědinách na kopcích byl chudší výzdobou a v dolinách, čili v kraji, byl pak bohatší nejen výběrem látky, ale i především ozdobami.“²⁹ Objevovaly se „kroje určené do práce a na všední den, kroje nošené ve svátek do kostela nebo k muzice a z hlediska sestavy významné kroje určené pro obřady, kde dominuje kroj svatební. Vedle toho můžeme vydělovat kroje dětí, mládeže a osob manželského stavu.“³⁰ „Bohatost kroje byla samozřejmě závislá na jmění osoby, která jej oblékala. Tzn., že např. selka, mlynářka atd. měly na sukni velký počet skladů (čím více skladů, tím bohatší), takže látka na sukni mohla dosahovat až 12m délky. Dále používali kvalitnější látky (např. brokát) na šněrovačky, drahé krajky, stuhy a šperky. Nejčastěji byly šperky zhotoveny z Českého granátu, jelikož byl červený. Knoflíky byly kovové filigránové nebo perleťové. Obyčejní lidé, jak již

²⁷ BĚLÍK, Vratislav. *Horácký kroj : Metodický materiál pro výtvarníky*. str. CH/2.

²⁸ BRTNÍK, Míla. *Jaký kroj, tak se stroj*. str. 13,14.

²⁹ KREJČŮ, Marie. *Horácký kroj*. str. 6.

³⁰ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Lidové kroje z České republiky*.str. 41.

bylo uvedeno, používali dostupnější a lacinější materiály ze lnu a vlny, doplňky byly z korálek a barvených sklíček.“³¹

Mnohokrát můžete slyšet, a při porovnání například s kroji na Slovácku se utvrdit, že kraj na Horácku postrádá bohatost, pestrost. Pravda, kraj nebyl a není tak pestrý, „ale bohatý tkalcovskou a soukenickou dovedností. Ač byl prostší, měl svůj svérázný řád.“³²

A právě již zmíněné tkalcovství bylo na Vysočině jedním z nejdůležitějších odvětví oděvní tvorby. „Kanafasky – hotové sukne z kanafasu (*kanafas je látka utkaná ze lnu a bavlny*³³) byly často velmi nápaditě vytkané ve složitých vazbách s užitím tkalcovských efektů – stáčením, potiskováním a přerušováním barevných nití ve vzoru. Místní název – „trhané kanafasky“ – charakterizuje jejich vzorovou podobu. Na Humpolecku a Jihlavsku byly zase proslulé dílny soukeníků - jihlavská sukna zásobovala celou rakouskou armádu.“³⁴

4.4 Pajerský kraj

4.4.1 Ženský pajerský kraj

Nejdříve bych začal pokrývkou hlavy. Tu tvoří turecký červený šátek (tmavě červený, někdy až do hněda barvený šátek s 5 cm širokým lemem s žluto-bílo-černým potiskem, nejčastější motiv potisku jsou dominantní růže a drobné kvítí, lístečky a jeřabiny okolo) o rozměrech 1,5m x 1,5m, který má uvázaný dlouhý cíp dosahující až pod úroveň zad. Většina odborníků se shoduje v tom, že takto vázaný šátek byl především znakem vdaných žen. „Ženský úvazek červeného šátku na věnec spadá do posledního vývojového stadia kroje, předtím se zřejmě nosily plátěné vyšíváné čepce.“³⁵ Co se týče účesu, praktikoval se pletený cop, který byl stočen do zátylku a omotán červenou mašlí a nebo opět šátkem nebo pruhem jednobarevné látky viz Mánesův nákres (uvedená fotografie výše). „Barva šátku se neví, ale předpokládá se, že byla opět červená jako šátek turecký. Nesmíme

³¹ Dřevo Jaroslav ml.

³² BĚLÍK, Vratislav. *Horácký kraj : Metodický materiál pro výtvarníky*. str. A/3.

³³ Dřevo Jaroslav ml.

³⁴ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Lidové kroje z České republiky*. str. 157.

³⁵ Skopová Kamila

zapomenout ani na ozdobnou sponu, která držela drdol (materiál - kůže, dřevo, někde leštěná rohovina).³⁶

Typická pro ženský pajerský kroj je bílá škrobená košile se široce nabíranými rukávy s vyšíváním nebo paličkovaným a nabíraným krejzlíkem. „Pozornost zasluhuje ojedinělý tvar ženského živůtku s hlubokým výstřihem a přepásání červenou pentlí, která zdůrazňuje ženské půvaby. (Možná i proto, že se tak odkazovalo na zdraví a plnost jihlavských žen, které často působily v nedaleké Vídni jako kojné.) Zaujmout může způsob poskládání hedvábných nebo klotových fěrtochů do čtverečků, je to opět prastará technika skládání textilu bez žehlení. Setkat s tímto typem je možné také v Německu, ale i v Belgii a Nizozemí.“³⁷

Dle dochovaných záznamů existovalo dokonce několik typů šněrovaček. „Nejjednodušší je živůtek dosahující do pasu, s nevelkým výstřihem, knoflíkovým zapínáním, poloanatomického střihu – nález Kulíkov na Novoměstsku.

Obrázek č. 4 – Šněrovačky (archiv autora)

Druhou variantou je živůtek se šůstkem obdobně tvarovaný k tělu, s hlubokým výstřihem. Tento typ živůtků má anatomické tvarování – záda sestávají z několika dílů, přední díl je spojován zapínáním, na svátek šněrováním. Posledním typem je živůtek s vloženým trojúhelníkem pod šněrováním.³⁸ Nalézt můžeme celou řadu barevného provedení, ale Brtník uvádí, že nejtypičtějším byl brokátový s charakteristickým motivem červených růží a zelených lístků. Šněrovačky jsou spojeny vždy červenou mašlí, liší se pouze v tom, zda se mašle provléká dírkou, anebo se omotává za kovové filigránské knoflíky přišité na živůtku. Červené tenké mašle ještě nalezneme na rukávcích košil (opět záleželo na jmění nebo příležitosti). Kromě šněrovačky také patří k pajerskému ženskému kroji jupka, která obvykle bývá také tmavých barev se zapínáním vepředu. „Nutno ovšem rozlišit, že existovaly jupky letní s krátkým a dlouhým rukávem, pastelových barev (žlutá, světle zelená a modrá, růžová, s jemnými proužky nebo květy atd.) Zimní, jak již

³⁶ Dřevo Jaroslav ml.

³⁷ Skopová Kamila

³⁸ SVOBODOVÁ, Vlasta. *O lidovém kroji na Moravském Horácku*. str. 7, 8.

bylo uvedeno, byly tmavé, podšité vatelínem nebo ovčí kůží. Jelikož neměly límec, připínal se krejzlík a to vyšíváný, paličkovaný a nebo háčkovaný.³⁹

Silná mašle, kterou si ženy zavazovaly v pase je spojnicí mezi šněrovačkou a zástěrou. „Červená barva byla nejběžnější, modrá se používala při svatebním obřadu. Vázání do mašle se uskutečňovalo buď vzadu a nebo naboku – čím byla delší tím lepší.“⁴⁰

Běžně se nosily zástěry tmavé, ať už černé, nebo modré, jako materiálu se používalo plátno či hedvábí, které „se po impregnování (naškrobení) leštily skleněným „hříbečkem“.“⁴¹ Pokud bychom zástěru pomyslně rozdělili na třetiny, tak přibližně mezi první a druhou třetinou od spodního lemu nalezneme kroužkovým stehem vyšitý světlý proužek (výšivka zhotovená z bílé, modré, červené a zelené bavlnky s motivy lístků, kvítků, jeřabin, vlnek atd.). Tmavé zástěry ovšem nebyly jediné, které se používaly. Známý jsou také slavnostní zástěry bílé, bohatě vyšíváné a doplněné krajkou.

Obrázek č. 5 – Tmavá zástěra
(archiv autora)

Obrázek č.6 – Slavnostní zástěra bílá
(archiv autora)

Pod zástěrou se nachází dlouhá černá, šedá nebo tmavě modrá sukně, která je na líci lemována modrou stuhou (zajímavostí je, že není hladká, ale strukturovaná, jako léta na dřevu. Na rubu lemu je sukně podšitá tenkým červeným nebo oranžovým filcem proti prošoupání lemu). Na nohách ženy nosí červené punčochy, které, jak vypráví pan Brtník, jsou typické a hlavní. Ovšem setkat se můžeme i s oranžovými punčochami (pomerančová barva), které nosily ženy pracující na vídeňském dvoře, aby se odlišily od žen ostatních. Postupně se tento rozdíl vymazal, přesto jako hlavní barva jsou považovány punčochy červené.

³⁹ Dřevo Jaroslav ml.

⁴⁰ Dřevo Jaroslav ml.

⁴¹ BRTNÍK, Míla. *Jaký kroj, tak se stroj*. str. 19.

Co se týče obuvi, do práce se chodilo především naboso či v dřevácích, ale jinak ke kroji patří černé kožené polobotky se sponou, které mají nízký podpatek.

Když už bylo zmíněno, že do práce ženy chodily bosy, tak doplním, že na sobě dále nejčastěji měly dlouhé košile a lněné sukně, většinou z hrubého, později jemnějšího plátna a hlavu si chránily plátěným šátkem.⁴²

4.4.2 Mužský pajerský kroj

Typickou barvou pro mužský pajerský kroj je černá. „Temné tóny byly častým znakem krojů německého etnika jako obecný pozůstatek módy doby reformace a často se v tradici oblečení držel až do jeho posledních vývojových forem...“⁴³

Na bílé košili s dlouhými rukávy se nosil černý kabátek s krátkým límcem. Mládenci místo kabátku nosili převážně „vestu z jemného černého sametu, ušitou do pasu s vyšitými květinovými motivy. Je zdobena zlatými knoflíky, které se nezapínají.⁴⁴ Kolem krku se vážala barevná kravata, či šátek. Spodní část kroje tvoří kalhoty z jelení kůže, které se zastrkávaly dole do kožených lesklých holínek. Nezapomínalo se ani na pokrytí hlavy. Buď se nosil černý širší klobouk nebo „kulatá čepička z černého sametu šitá z několika dílů, s vyvýšeným okrajem. Byla po okrajích mírně barevně vyšitá jehličkovým stehem.“⁴⁵

Takto mužský kroj popisuje pan Brtník, ale na dobových fotkách můžeme nalézt jisté rozdíly. „Vesta byla do pasu zapínací, dvouřadá, ušitá ze vzorovaného sametu (vetkané modré a zelené nitky), nosila se společně s kabátkem, jako dnes se nosí sako a vestička. Jelenicové kalhoty byly taktéž vyšité, ale tmavou, nenápadnou výšivkou na poklopici tzv. padací most, kolem kapes a podél celé délky vnějšího švu „lampas“.“⁴⁶

⁴² SVOBODOVÁ, Vlasta. *O lidovém kroji na Moravském Horácku*. str. 6,8

⁴³ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Lidové kroje z České republiky*. str. 161.

⁴⁴ BRTNÍK, Míla. *Jaký kroj, tak se stroj*. str. 20

⁴⁵ BRTNÍK, Míla. *Jaký kroj, tak se stroj*. str. 19

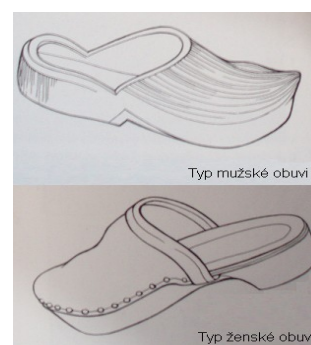
⁴⁶ Dřevo Jaroslav ml.

Kromě mužského pajerského kroje se nosil také jihlavský kroj. Jeho napodobeninu v současnosti nejvíce připomíná kroj, který používá folklorní soubor Dřeváček (viz. obr.). Ve své podstatě je hodně podobný kroji, který se nosívá v jižních Čechách. Tvoří ho bílá košile, přes kterou se obléká vesta. Byla „ušita ze sukna, ponejvíc zeleného, a bohatí si ji dávali i vyšíť.“⁴⁷

Obrázek č. 7 – Napodobenina vesty jihlavského kroje, kterou nyní používají tanečníci Dřeváčku (archiv autora)

Kalhoty byly šité z jelenice těsně pod kolena, zapnuté na tři kovové zlaté knoflíky, Jihočeši anebo České Horácko používají šněrování. Kalhoty jsou doplněné bílými punčochami, k obutí používali buď kožené holínky, nebo polobotky s velkou kovovou sponou (vliv městské módy). Často bychom na nich našli vyšíte ornamenty (v místech jako u pajerského kroje). V současnosti jsou tyto ornamenty vzácností, málokdo už je umí vyšíť, takže tanečníci používají kalhoty bez ornamentů. Tyto podobné kalhoty můžeme najít také u pracovního kroje, ke kterému se často jako obuv nosily dřeváky.

Obrázek č. 8 – Dřeváky

4.5 Dětský kroj

„Co se týká dětského oblečení, je to vždycky velký problém. Obrazová dokumentace i popisy téměř chybí, a tak se většinou improvizuje. Tady záleží spíše na vkusu a znalostech toho, kdo dětské oděvy navrhuje.“

⁴⁷ STRÁNSKÁ, Drahomíra. *Lidové kroje v Československu*. str. 201

V dětských souborech (setkáváme se s tím často i v dospělých souborech) se nejlépe pozná, kde jim záleží na určité věrohodnosti celkové vizáže. Nejhorší varianta jsou unifikované modrotiskové nebo kanafasové "stejnokroje" z jednoho dezénu a červeně napentlené holčičky v připlétaných copech - všechny stejné. To je pochopitelně nejjednodušší cesta, bez problémů, ale na podívání hrozné... Je v podstatě jedno, jestli soubor oblékneme do oděvu té nebo oné oblasti. Záleží na tom, jaký sbírkový materiál soubor zpracovává, zda se snaží o jakýsi autentický projev (což je ovšem dnes trochu na pováženou), nebo přistupuje ke zpracování folkloru trochu autorsky a stylizuje.⁴⁸

Je třeba zdůraznit, že se lišilo oblékání dětí předškolního a školního věku. „V současnosti se již odborné názory ujednotily na tom, že děti do šesti let včetně chlapců byly oblékány do šatů tzv. kandušů, které byly ušity z kanafasu, modrotisku atd., se zapínáním vzadu na zádech a se zvýšeným pasem pod prsa dítěte. Na hlavě měli chlapci vyšívaný čepeček a na krku háčkovaný, vyšívaný nebo paličkovaný krejzlík. Nebo, a to se týká i děvčat, byli oblečeni pouze do dlouhé, většinou bílé, plátěné košilky. Vše opět záleželo na finančních možnostech rodiny. Odrostlejší děvčátka nosila košilky, sukně z kanafasu (nejdostupnější a nejlacinější materiál - dnes opak) a chlapci nosili košilky a kalhotky nebo i sukni (pouze bílou). Po dovršení šesti let se preferovala kompletní zmenšenina kroje pro dospělého.“⁴⁹ Za zmínku stojí i to, že tyto zmenšeniny byly stejně bohaté jako kroj dospělý.

V současnosti se v souborech preferují pro chlapce hnědé kalhoty pod kolena utažené dole mašlí a bílá košile s možností lehké výšivky na límci a pro dívky košile s mašlí a sukně pod kolena.

4.6 Cena kroje

Spousta lidí si neuvědomuje skutečnou cenu kroje. Kroje mají velmi vysokou historickou cenu především proto, že objevit v současné době kompletní původní kroj je takřka nemožné. Vysočan, jak uvádí pan Brtník, na svém počátku, tedy v polovině 20.století měl štěstí, že řada krojů byla tehdy ještě k nalezení, a tak

⁴⁸ Skopová Kamila

⁴⁹ Dřevo Jaroslav ml.

se podařilo sehnat pro tanečnický většinou celé originální kroje. Je ale pochopitelné, že časem se musí součástky obměňovat a i když se snaží o co největší původnost, tak například v některých látkách se musí sáhnout po jiné, té původní co nejvíce podobné, jelikož už se třeba původní materiál nevyrábí. Každopádně pokud by si chtěl zájemce nechat kroj ušít, zajímaly by ho zajisté přibližné ceny jednotlivých součástí kroje:

pánské holínky	3500,-Kč
dámské polobotky	1750,-Kč
košile pánská	700,-Kč - pouze ušití bez materiálu (je potřeba 1,5-2m látky dvojité šíře; 1 metr stojí přibližně 150-300,-Kč + knoflíky)
košile dámská	550,-Kč - "-
kalhoty pánské	750,-Kč (materiál 250-300,-Kč/m)
sukně	???, -Kč – dochovány ze sběrů (v dnešní době stojí 500,-Kč/m látky a je potřeba 10-12m + práce)
vesta +výšivka	2500,-Kč (na výšivkách je nejdražší matrice)
šněrovačka+výšivka	1700,-Kč
bez výšivky	750,-Kč
klobouk	450,-Kč
šátek turecký	370,-Kč
kabátky zimní pán. a dám. ???,-Kč (pouze dochovány ze sběrů)	

stuhy, punčocháče, vázačky, obyčejné pán.opasky a jiné drobnosti se dají sehnat tak do 1000,- Kč.

Pokud by někdo našel originál kroje, jeho cena se pohybuje až k 30 000 Kč, záleží ovšem také na míře poškození jednotlivých součástí a kompletnosti kroje.

5. Choreografie

Úspěšnost souboru se hodnotí dle kvalitní choreografie. Vysočan vždy patřil mezi soubory, které se jí mohly pyšnit. Umělecký vedoucí Vysočanu Míla Brtník vytvořil celou řadu tanců, které byly oceněny na mnoha přehlídkách a festivalech. Na jeho práci v tvorbě tanců navázali i manželé Ruschkovi a v dnešní době vedoucí mládežnických souborů v Jihlavě, pánové Míla Brtník ml. a Jaroslav Dřevo.

Co je základem dobré choreografie? Jak má správný choreograf postupovat? Existuje několik zásad, které je třeba dodržovat.

Základním bodem je uvědomit si, jaké téma by rád dotýčný zpracoval, co chce vytvořit. Následuje sehnání notového materiálu, prostudování původních materiálů, krokových variací a následné sepsání tance či pásma.

Autor musí brát velký zřetel na to, pro jakou věkovou skupinu danou choreografii tvoří. Pro dětské a mládežnické soubory se v České republice konají folklorní soutěže. Existují tři kategorie:

- 1. kategorie - 6 - 12 let
- 2. kategorie - 12 - 15 let
- 3. kategorie - 15 – 26 let

Dospělé soubory se soutěží nezúčastňují, ale prezentují se na různých folklorních festivalech.

Pro první kategorii jsou vhodné lehké tanečky, děti hodně v pásmu chodí, poskakují, přednášejí říkanky, zpívají...Pro tuto kategorii vznikla v Jihlavě celá řada pásem, mezi něž patří například Zlatá brána, Čížečku, Hořela lípa a další.

Pro druhou kategorii se už zařazují taneční kroky, ale je vždy velmi důležité sledovat úroveň a vyspělost tanečníků v dané skupině. Nicméně by v této věkové hranici měli již tanečníci umět obkročáky, zatancovat mateníky apod. Porotci už zde sledují projev při tanci a jeho vypracovanost. Velmi důležité je také pochopení tance. Málokdo z tanečníků si uvědomuje, co tancuje a jaký to dřív mělo význam či smysl. Spousta vedoucích neseznamuje tanečnický s prvotním významem, který

nalezli v archivních textech, z kterých čerpali motivy, a mnozí pak tancují spíše jako stroje. Úkolem tanečníků je přeci hlavně ukázat podstatu tance a jeho procítění.

I v této kategorii má Jihlava celou řadu vypracovaných tanců a pásem, jako jsou například Královničky, Sekáčská, celorepublikově rozšířené a v různých podobách předváděné Čí je děvče atd.

Třetí kategorie je brána jako nejnस्पělejší. Zde se hodnotí vše co v 2. kategorii, a přidává se k tomu i to, aby předvádějící věděli, kdy přidat, či naopak ubrat na intenzitě. Neměla by se vyskytovat ani sebemenší chybička při dodržování původního zápisu tance. Zde mohu jmenovat například pásmo Kalamajka, těžší verzi pásma Čí je děvče, či připravované pásmo souboru Dřeváček tvořené několika mateníky (mateník je tanec, při kterém se střídá několik krokových prvků – příkladem může být „Slepice“:

<i>Chytil jsem slepici včera na ulici,</i>	- valčík
<i>žádný neví</i>	- poskočný krok
<i>jaká byla,</i>	- valčík
<i>žádnému se</i>	- poskočný krok
<i>nelíbila.</i>	- valčík).

Jak již bylo zmíněno, velmi důležité je dodržování původního tance. Doklady z 19. století se žádné nedochovaly, a tak se jako „závazné“ berou sběry, které se dělaly v polovině 20. století po celém Jihlavsku. Mezi největší sběratele a zpracovatele tanců patří především trojice Jelínková, Bělík, Bartoš. Tyto tři osobnosti, i když každá sama, sbíraly a zapisovaly původní tance, z kterých se v současnosti čerpá při utváření pásem.

Je samozřejmé, že při utváření tanečního pásma je třeba upravit i hudební složku. Velký kus práce, co se týče úprav, udělal pro Vysočan pan Fučík a pan Bouda.

Když už má choreograf představu, jaké pásmo by mělo vzniknout, vybírá písně, které by se mu hodily. Je tradicí, že se vybírají písně většinou z jednoho regionu (např. Telečsko...) Zdůraznil bych zde to, že všechny soubory na Horácku mohou zpracovávat z jakéhokoliv horáckého regionu. To znamená, že např. Vysočan nemusí zpracovávat tance jen z Jihlavska, ale může i např. z Bystřicka, Velkomeziříčska...

Pokud choreograf písni nalezne, může je upravit do jiné tóniny tak, aby na sebe navazovaly, ale nesmí opět změnit původnost skladby. Vždy by ale měly písni zaznít celé a pak navázat na ně další, třeba i ta, která již byla hrána předtím. Není zakázáno, spíše se to tak dělá, že například po dvou slokách se vloží mezihra, či přidá repetice. Těchto prvků se používá především k návaznosti různých pasáží pásma či k realizaci choreografického prvku, který autor chce do pásma vložit. Řada souborů vkládá repetice či mezihry hlavně proto, aby se v nich zatančily dané prvky, jelikož tanečníci občas nestíhají „udýchat“ krokové variace společně se zpěvem. Ale na Horácku vždy platilo, že se tančilo a zpívalo zároveň.

Následně přichází badatelská práce, kdy je třeba projít materiály vztahující se k vybraným písni a zachovat v nich základní prvky, které byly zapsány sběrateli díky výpovědím pamětníků na Horácku. Následně je nutné písni seřadit po sobě, rozpracovat je taktově a vložit původní tance. Když už je původní tanec obsazen, lze stejnou pasáž zpracovat choreograficky dle autorova nápadu.

Vysvětlení některých pojmů, které se k choreografii vztahují:

- Původní lidový tanec – choreografa nikdy nepotřeboval. Tam tvořil každý za sebe a pro sebe taneční věty a cifry, které vytryskávaly jako bohatý proud osobité improvizace, z vnitřní potřeby a citu daném hudbou.⁵⁰
- Choreografie – je kompozice tanečního díla. Organizuje pohyb v prostoru a čase a využívá jeho rytmické a dynamické vlastnosti (ve vztahu k libretu, hudbě a jevištní výpravě).⁵¹
- Choreograf – ten, jenž píše pohybem – choros = krok, pohyb
grafó = píši⁵²

Tance, které vzniknou, se také dělí dle počtu osob, které je tančí⁵³:

- Sólové – 1 tanečník se snaží ukázat svoji schopnost (odzemky apod.)

⁵⁰ BRTNÍK, Míla, SLABÝ, Zdeněk. *Choreografům souborů lidových písni a tanců*. str. 1.

⁵¹ *Všeobecná encyklopedie Diderot*. str. 235.

⁵² BRTNÍK, Míla, SLABÝ, Zdeněk. *Choreografům souborů lidových písni a tanců*. str. 1.

⁵³ BRTNÍK, Míla, SLABÝ, Zdeněk. *Choreografům souborů lidových písni a tanců*. str. 3.

- Párové – dívka + chlapec; původní tance charakteru mystického – nyní sexuálního – v lidovém umění tematika milostná (lyrická, něžná)
- Tance tří – obvykle 2 dívky a 1 chlapec (tanec Zahradník)
- Čtverylkové – dvorský typ – poklony, křížáky,...
- Kolektivní – sborové – spojují se s dějem nebo životní situací – nejrozšířenější

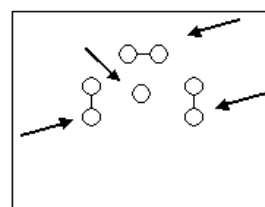
5.1 Příklad tvorby choreografie – Šla děvečka

K pásmu Šla děvečka jsem použil písně Šla děvečka a Balzamínu, která byla zapsána Zdeňkou Jelínkovou v Lidových tancích z Velkomeziříčska. Samotná Šla děvečka v sobě obsahuje děj, který má rozporuplný začátek, po němž následuje uklidnění a na závěr vysvětlení. Balzamína na to vše navazuje určitým odlehčením, klidným dějem, který je vystupňován mazurkou, jež je divočejší a symbolizuje vzniklou radost.

Zpracovat tento námět lze různě, já jsem zvolil pro zmíněné pásmo 7 děvčat a jednoho chlapce. Co se týče možných kroků, které lze využít, tak musíme počítat s tím, že obě skladby jsou ve $\frac{3}{4}$ taktu, tudíž se naskýtá převážně valčík, mazurka, tajč, chůze, v jistých pasážích lze užít obkročák, pomalý cval. Jelikož Balzamína byla zapsána, funguje jako původní tanec, který je třeba zachovat alespoň v jedné pasáži pásma. Předem zdůrazňuji, že v různých koutech Horácka se mohl tancovat s drobnými odlišnostmi, a tak mnohokrát můžeme najít stejný původní tanec zapsaný v různých variantách, kdy je třeba vždy alespoň jednu z nich v pásmu zachovat.

1. sloka

Šla děvečka se džbánem
pro voděnku pod kámen,
přišel jeden pán,
rozbil jí ten džbán.

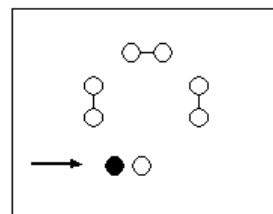

4 takty předehra – párové dívky přicházejí obyčejným krokem na jeviště (symbolizují drbny)

1. – 8. takt – dívky zpívají; přichází 7. dívka, drží džbán a valčíkovým krokem tancuje uprostřed a ukazuje džbán...

Mezihra (nezpívaná)

9. – 12. takt – dívky ve dvojicích se lehce vytácejí, dívka se džbánem postupuje dopředu a ukazuje džbán divákům. Přichází chlapec a na poslední takt se chápe džbánu.

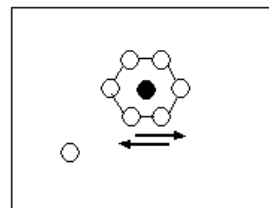

13. – 16. takt – dívka se s chlapcem do rytmu přetahují o džbán, na poslední takt džbán upouští na kraj jeviště. Chlapec se leká a couvá k párovým dívkám.

2. sloka

Ta děvečka plakala
Toho džbánu želela,
Když jste velký pán,
zaplaťte ten džbán.

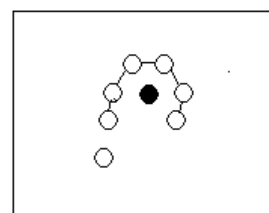
17. – 24. takt – dívky se drží za ruce, utvářejí mazurkovým krokem kruh kolem chlapce, ten se snaží z kruhu dostat. Po 4 taktech mění dívky směr. Samotná dívka sbírá střepy a dává je na stranu.

Mezihra (nezpívaná)

25. – 28. takt – stejné jako předchozí

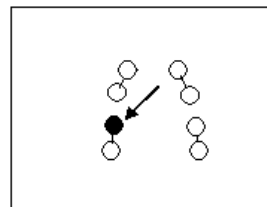
29. – 32. takt – dívky utvářejí půlkruh, poslední 2 takty mazurka na místě. Chlapci se otvírá pohled na klečící dívku

3. sloka

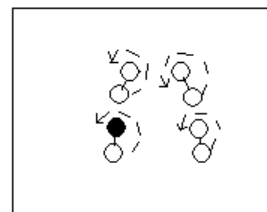
Běž děvčečko, běž domu,
 Já zaplatím tvou škodu,
 Za děravý džbán
 3 dukáty dám.

33. – 40. takt – chlapec přistupuje ke klečící dívce, sklání se k ní, podává jí ruku, dívka se chytá, pomalu vstává a na poslední takt i chlapec podtočí před sebou. Ostatní dívky se lehkým vytáčením a pomalými kroky posouvají po kruhu tak, aby s nově vzniklým párem vytvořily půlkruh.

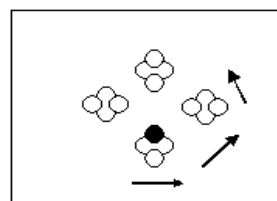
Mezihra (nezpívaná)

41. – 48. takt – zadní dívky v páru a chlapec tančí mazurkový krok na místě, ostatní dívky v páru je mazurkovým krokem obcházejí (2x) a vracejí se zpět na své místo.

1. sloka (nezpívaná)

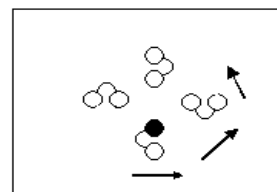
49. – 56. takt – dvojice utvoří páry v kruhovém držení a tančí po kruhu valčík.

Mezihra (nezpívaná)

57. – 64. takt - dvojice se drží za ruce a valčíkovým krokem se vytáčí

a postupují po kruhu. Na poslední takt pravá dívka (chlapec) podtáčejí dívku před sebe a chytají se za pravé ruce (podtáčejí dívka končí zády po kruhu)

Balzamína (dle zápisu p. Jelínkové)

1. sloka (dodržen zápis – tedy původní tanec)

Kam ty jedeš, můj Janíčku? (minet)

Jedu orat za vodičku. (minet)

Tralalalalala, tralalalalala, tralalalalala, tralala. (mazurka)

Tralalalalala, tralalalalala, tralalalalala, tralala. (mazurka)

65. – 80. takt

1. takt: 1. přísunný krok vlevo (podle hocha). Hoch vykročí levou nohou, dívka pravou. Spojené paže kmit vlevo a zpět (podle hocha)

2. takt: 1. přísunný krok vlevo (podle hocha). Hoch vykročí levou nohou, dívka pravou. Spojené paže kmit vlevo. 3. doba taktu: dvojice se sobě navzájem pokloní. Spojené paže se při úkloně lehce roztáhnou. Následuje vzpřímení a paže do původní polohy.

3. – 4. takt = 1. – 2. taktu, ale opačně, vpravo (podle hocha). 5. - 8. takt = 1. – 4. takt

9. takt: dvojice se uchopí ke kolovému tanci, držení polootevřené a tančí mazurkový krok vpřed po kruhu, hoch levou nohou, dívka pravou:

Krok na a) vydupnou oba výkročnou nohou (celým chodidlem);

na b) přeskok oba na druhou nohu (na místo, kde stála prve noha výkročná. Uvolněná vnější noha vymrští v kolenně vpřed).

na c) ještě jeden poskok na místě na noze výkročné. Druhá noha se přitáhne chodidlem k noze poskočné.

10. a 11. takt = 9. taktu (celkem tedy 3 mazurkové kroky vpřed po kruhu)

12. takt: mazurkovým krokem celý obrat vlevo. Hoch couvá, dívka postupuje vpřed.

13. – 16. takt = 9. – 12. taktu, ale zpět na původní místo.

(existuje několik typů původního tance. Lze třeba i užít původní tanec, kdy chlapec se drží s dívkou za pravé ruce, dívka couvá po kruhu. 1. takt – chlapec se vytáčí valčíkovým krokem vlevo; 2. takt chlapec se vytáčí vpravo, 3.- 4. takt pokračuje samostatná valčíková otočka doprava, poté se opět chytají rukama před sebou. 5. - 8. takt se opakuje. 9. – 12. takt: 3 točené mazurky a poté tři podupy, kdy se páry natáčejí do středu a vytváří křížový tanec. 13.takt vyrážejí cvailem proti sobě dva páry. 14. takt vyrážejí proti sobě zbylé dva páry (páry se míjejí zprava a dostávají se na protější místo. 15. a 16. takt. (je možné přidat repetici a 9. – 16. takt opakovat).

2. sloka

(když už byl splněn původní tanec, může choreograf pásmo upravit dle svého cítění)

Oral jsem tam, včera, dneska,

Všecko mě to voda snesla.

Tralalalalala, tralalalalala, tralalalalala, tralala.

Tralalalalala, tralalalalala, tralalalalala, tralala.

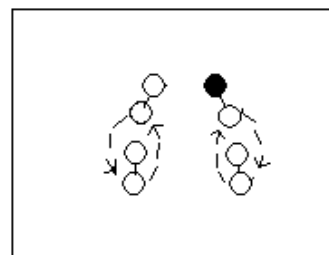
81. – 88.takt

1. takt: Vytvořen půlkruh, kdy vždy chlapec je čelem k divákům, dívka zády. Držení pravýma rukama před sebou. Chlapec se vytáčí valčíkovým krokem vlevo;

2. takt chlapec se vytáčí vpravo, 3.-4. takt pokračuje chlapec v samostatné valčíkové otočce doprava, dívka

valčíkovým krokem rovně přechází k vedlejšímu chlapci, poté se opět chytají rukama před sebou

5. - 8. takt se opakuje, dívky se při 7. a 8. taktu vracejí k svému původnímu páru.

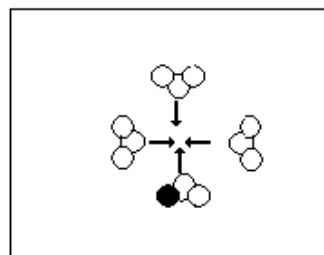
89. – 92. takt: Utvoří se párové držení a po kruhu se tancuje mazurka rovně.

92. takt. – tři podupy, při kterých se pár otočí o 180 stupňů.

93. – 96. takt: stejné jako předchozí, mazurka rovně pokračuje stejným směrem, ale po loktu.

Repetice (89. – 96. takt)

97. – 100. takt – Páry jsou natočené do středu a rovnou mazurkou směřují na střed kruhu. Na poslední takt se pár otáčí mazurkovým krokem od sebe a opět se chytá tentokrát v obráceném držení.

101. – 104. takt – stejný jako předchozí, páry se vracejí na své původní místo.

Opakuje se 81. – 96 takt (nezpívá se)

105. – 112. takt – páry tančí valčík po kruhu (místo valčíku lze například ztížit krokovou variantu na tajč – levá noha chlapce jde ve směru valčíkového kroku, pravá noha ji následuje a poslední dobu taktu kreslí kudrlinku. To stejné se opakuje jen s vyměněnými nohama)

113. – 116. takt – páry tančí valčík po kruhu, poslední takt přidávají 3 rychlé obkročáky.

117. – 120. takt – stejné jako předchozí – po třech obkročácích se páry roztáhnou na podkovu, otevřou se směrem k divákům a následuje úklona.

6. Horácký bál

Již při vstupu do vyzdobeného sálu na vás dýchne zvláštní atmosféra. Dostanete bálový odznak (na kartičce je namalovaný švarný muzikant nebo dívčina v kroji a na druhé straně úryvek z hezkého povídání o muzice a tancování) a už vás krojovaný hoch či dívka uvádějí ke stolu. Sál zdobí pásy s lidovými ornamenty, lehce načrtnuté postavy tanečníků a tanečnic na textilních závěsech, girlandy, kroje i krojovaná muzika – a to vše vytváří podmanivé, folklorní a přitom současné prostředí, v němž se spojuje půvab minulosti s moderním dneškem. Po slavnostních fanfárách vítá družba s družbovou jmenovitě a ve verších vzácné hosty. Je slavnostně předáno „právo“, vyhlášeny regule bálu, který je každý povinen zachovávat a následuje předtančení souboru Vysočan. V závěru předtančení vzdávají tanečníci hostům čest předáním jim svých tanečnic, sami vyzývají k tanci a bál začíná.⁵⁴

Takhle tomu bylo v roce 1976 na 5. Horáckém bále. A jak uvidíte v další části práce, tradice zůstala zachována.

Před rokem 1971 se žádný podobný ples a ani bál na Jihlavsku nekonal, a tak přišel nápad to změnit. Inspirací se tomu stala jedna z knížek Čenka Zírta, který se problematikou folklóru a jeho historií zabýval na přelomu 19. a 20. stol. Zde byly popisovány vlastenecké plesy, a tak se ve Vysočanu rozhodli, že se o něco podobného pokusí. Snažili se, aby co nejvíce věcí, starých zvyků, které se dělávaly, bylo převzato z dřívějších vesnických zábav.

První bál byl po domluvě s třebíčským souborem Třebičan pořádán v Třebíči s tím, že oba soubory budou spolupracovat a pořádání bálu se bude střídat, tedy jeden rok v Třebíči, druhý rok v Jihlavě. Ale v Třebíči měl bál takový úspěch, že se Vysočan rozhodl udělat ještě tentýž rok bál v Jihlavě, a jelikož i zde měl velký ohlas, začal se konat Horácký bál pak každý rok.

Letos, tedy v roce 2009, to už byl 38. Horácký bál. Jako každý rok je to nepředstavitelná práce pro členy souboru. Shánění věcí do tomboly probíhá už několik měsíců předem. Také co se týče předtančení a slavnostního nástupu, zabere doba příprav 1 až 2 měsíce pravidelných zkoušek. Den před konáním plesu se ženy věnují pečení typických horáckých koláčů a muži vaří tradiční hovězí guláš, který je

⁵⁴ Kronika 1975 - 79

hostům během plesu nabízen. Největší nápor ale přichází v den konání plesu. Slavnostní výzdoba sálu, dovoz tomboly, zabalení koláčů, postavení šatlavy a úprava stolů zabere skoro půl dne. Ve čtyři hodiny odpoledne už musí být vše hotovo a tanečníci, hudba a zpěvačky nastupují na generální zkoušku, kdy se vyzkouší vše, co je na večer pro návštěvníky připraveno. Kolem 18. hodiny následuje společná večeře, tedy onen uvařený guláš, a po sedmé hodině jsou už vybraní tanečníci, většinou z mládežnických souborů, připraveni u vchodu, aby mohli vítat první návštěvníky a připíchnout jim tradiční symbol bálu, kterým je buď taneční pár, či číslo, kolikátý je to bál, a hlavně typická „...holubička (obrázek č. 9, str. 78), která byla symbolem nejen tohoto plesu, ale také pokoje, míru, snášenlivosti a lásky lidí k lidem.“⁵⁵

V osm hodin sál utichá a nastupují tanečníci Vysočanu, Pramínku a Dřeváčku (obrázek č. 10, str. 78) a společně se zpěvačkami zpívají „Ta Jihlavská brána“ (obrázek č. 11, str. 79).

Po dozpívání přichází vybraný pár, který nese „právo“. Dojde s ním až na podium a zde ho předá paní družbové a panu družbovi:

„Vážený pane družbo, paní družbová, přišli jsme vás pozvati, abyste si šli s námi pár tanečků zatancovati a společně se pobaviti. Zároveň vás chceme žádati, smímel-li vám toto právo předati, jako symbol pořádku a řádu, aby vše dobře šlo na našem bálu.“

Že se jedná o tradici, na kterou se na žádném Horáckém bále nezapomíná, dokumentují následující fotografie dochované z 3 různých období, kdy se bál konal:

Obrázek č. 12 – Předání práva v roce 1973 (Kronika Vysočanu 1975 – 1079)

⁵⁵ Míla Brtník in Kronika 1979 - 1984

Obrázek č. 13 – Předání práva v roce 2003 (archiv autora)

Obrázek č. 14 – Předání práva v roce 2007 (archiv autora)

Poté následuje slavnostní předtančení, které ukončuje tento zahajovací ceremoniál. Na předtančení je krásné, že spolu tancují dospělí i mládežnické soubory dohromady.

Po skončení předtančení se členové souboru vmísí mezi publikum a rozeberou si účastníky plesu, které zavedou do kola (obrázek č.15, str. 80).

Hudbou a zpěvem je doprovází muzika Vysočanu společně se zpěvačkami. A jelikož hlavním cílem tohoto bálu je, aby se lidé bavili a hlavně tancovali, vypomáhá Vysočanské muzice ještě druhá kapela. „Od prvního konání bálu hrají vždy dvě kapely tak, aby návštěvníci mohli neustále tancovat a kapela si mohla odpočinout. I tímto se Horácký bál liší od ostatních plesů, kdy je jen jedna skupina a ta hraje vždy sérii a poté delší čas odpočívá. Kapely se vždy hledaly kvalitní, tak aby byly na úrovni té Vysočanu. A jelikož kvalitních kapel bylo a je málo, mohli návštěvníci vidět jednu kapelu i několik let po sobě. I dnes tomu tak je. Již několik

let doprovází muziku Vysočanu hasičská dechovka Božejáci. Navíc dnes je i výhodou i fakt, že termín plesu se ví rok dopředu, takže se dá kapela zmluvit, ale dříve tomu tak nebylo a kapely se sháněly většinou na poslední chvíli.⁵⁶

Ale je samozřejmé, že nikdo nebude tancovat neustále a pro tyto případy je v předsálí zbudovaná provizorní šatlava. V té si mohou účastníci plesu dopřát pravé moravské víno. „Šatlava byla převzata ze starých vesnických zábav, kde chodil i policajt.“⁵⁷ I tato postava se stala součástí Horáckého bálu, i když v posledních dvou letech se na bále neobjevila. Policajt měl vždy za úkol kontrolovat taneční páry. A pokud se mu něco nelíbilo, například že pár byl blízko nebo daleko od sebe, špatně se držel apod., vzal dotyčný pár a zavřel jej v šatlavě. Tam se pár mohl vykoupit skleničkou již zmíněného vína. Je ale pravdou, že policajt bral páry, jak si zamlul. Dalo by se říci, že si vždy na něm něco našel a pár musel jít.

Tradiční návštěvníci bálu se vždy také těší na učení tradičních horáckých tanců. V režii Míly Brtníka ml. se vždy učili nějaké nové kroky. Nejprve jim tanečníci ze souboru kroky předvedou a poté je ostatní po nich opakuji. Takže kromě tradičních tanců, pak zvládají třeba mateníky, kominíčka, poskočnou a další krásné folklorní tance. V letošním roce, po odtržení Pramínku, připadla role učení tanců Jaroslavu Dřevovi a souboru Dřeváček.

A aby bylo o zábavu postaráno, následuje taneční soutěž. Při běžném tancování polky či valčíku obcházejí členové Vysočanu tanečnický a připínají na klopou muže větvičku se stužkou. Soutěže se nemohou zúčastnit tanečníci složek Vysočanu, aby bylo všechno v rámci fair play. Následně vybrané páry tančí polku, valčík a do závěrečného kola postoupí vždy tři páry. V tomto kole pak tancují již některý z naučených nových tanců. Je důležité zmínit, že soutěžení zde v žádném případě není na prvním místě, naopak zábava je ta hlavní. Výherci poté dostávají horácké perníčky a koláče.

A aby nebylo na bále zábavy málo, je vždy v režii Vysočanu připraveno nějaké to veselé půlnoční překvapení. U půlnočního překvapení vycházel Vysočan z masopustu. Tradičně se pochovávala basa, což má ve svém repertoáru i Vysočan. Šlo o zvyk, který se dělával na zábavách, a z toho půlnoční scénky vzešly.

⁵⁶ Míla Brtník

⁵⁷ Míla Brtník

I v současné době patří půlnoční scénka k vrcholu Horáckého bálu. Členové souboru nevycházejí už jen z masopustu a tak v posledních letech návštěvníci mohli vidět v jihlavském Domu kultury sultána a jeho harém (obrázek č. 16, str. 80), maury s „jezedačkama“ z Hoštic (obrázek č. 17, str. 81), burlaky na Volze (obrázek č. 18, str. 81) a v neposlední řadě hvězdy českého hudebního nebe.

Po půlnočním představení se losuje tombola, ve které jsou vždy hodnotné ceny a lidé se mají na co těšit. Poté následuje tzv. „Palicovka“. Je to návrat do dob, kdy se na venkovských zábavách hrálo na přání a muzika byla mezi lidmi. I zde se členové muziky Vysočanu přestěhují se svými nástroji na parket a hrají a zpívají s lidmi, kteří se kolem nich vždy v hojném počtu seskupí.

Ve tři hodiny bál končí a členové souboru nastupují na úklid sálu, aby byl do rána v původním stavu. Přes všechnu tuto námahu náročnost pořádá Vysočan bál dál a vždy s nadšením a radostí, kterou rozdává mezi lidmi a ti se odměňují úsměvy a uznáním nad krásou tohoto plesu. Zkrátka jde o „dobrou lidovou zábavu, kde není nouze o veselí a kde jsou návštěvníci též spolutvůrci pořadu. A o to, vedle zachování hezkých tradic, jde členům souboru Vysočan především“.⁵⁸

A to, že je pravda, že chce Vysočan bavit, dokazuje tím, že se nebrání i vystupování právě s těmito scénkami. Takže na přání se ukázali „mauři“ na plese jihlavské ZOO a při konání ruské tančírny v Třešti nemohli chybět „Burlaci na Volze“.

⁵⁸ Kronika 1980 - 84

7. Jihlavské folklorní léto

Zavést tradici jihlavských folklorních slavností bylo vždy snem Vysočanu. První pokusy se uskutečnily v jihlavském letním amfiteátru, ale jelikož účinkující vystupovali nějakých 15 metrů od hlediště a mezi nimi a diváky jezdila auta a chodili „nefolklorní“ diváci, nebylo, jak by řekla dnešní mládež, co řešit.

Proto se první slavnosti „Horácko zpívá a tančí“ pořádaly v Jaroměřicích nad Rokytnou. Zde ale postupně zájem upadal, a tak se povedlo přesunout slavnosti do Telče. „Mezitím probíhaly Horácký slavnosti v Tišnově, v Kořenci, ve Žďáře. V Telči to pak fungovalo dál, ale dnes to převzal pod svoji patronaci tamní soubor Podjavořičan, který z toho udělal mezinárodní festival s účastí cizích soubor, kde vrcholem festivalu jsou právě cizí soubory.“⁵⁹ Dnes se slavnosti „Horácko zpívá a tančí“ pořádají každé dva roky ve Světlé nad Sázavou, kde mají diváci možnost ve dvou dnech zatleskat přibližně 15 souborům z Horácka a dvěma až třem souborům ze zahraničí.

Ovšem myšlenka uspořádat folklorní slavnosti v Jihlavě zde stále žila a roku 2002 se stala skutečností. Vysočan se dohodl s vedením města a vzniklo „Jihlavské folklorní léto“, které mohou diváci každoročně vidět ve dvou dnech v červnu na jihlavském Masarykově náměstí.

Od roku 2007 (obrázek č. 19, str. 82), kdy se konal 6. ročník těchto slavností, se nejedná pouze o slavnosti horácké, nýbrž mezinárodní. „Cílem přehlídky je nejen ukazovat tradice Horácka, ale popularizovat folklor i z jiných regionů České republiky a zahraničí.“⁶⁰ Za těch uplynulých 5 ročníků byly hosty „...např. soubory z Japonska, Belgie, Holandska Chorvatska, Ukrajiny a naše soubory Lúčka, Podjavořičan, Vonička, Drahan atd.

Ulice velice pěkného starobylého centra města Jihlavy vždy ožijí krojovaným průvodem. V průvodu zazní melodie písniček ze všech koutů republiky a zahraničí. Téměř 200 účinkujících se postará o velmi pestrou podívanou jak v průvodu, tak i na vlastním vystoupení, které bude na Masarykově náměstí i v okolí města Jihlavy. Zajímavá bude podívaná na to, jak se lidé dříve bavili, a to

⁵⁹ Míla Brtník

⁶⁰ Vysočan Jihlava : PŘEHLÍDKA: „JIHLAVSKÉ FOLKLORNÍ LÉTO 2007“ [online]. neznámo [cit. 2007-05-24]. Dostupný z WWW: <http://www.sweb.cz/vysocan/program_vystoupeni.html>

nejen na Horácku, na neuvěřitelnou rozmanitost lidových krojů, spojenou vždy s životem v daném regionu. Kde bylo dobře, byly kroje bohaté na výšivky i na materiál, kde byl kraj chudší, byly i kroje mnohem jednodušší.“⁶¹

Jihlavské folklorní léto trvalo nejdříve 2 dny. V současné době již od středy probíhají přípravy na náměstí a v pátek v 18 hod. probíhá první krojovaný průvod městem. Soubory vychází od Domu kultury historickým centrem Jihlavy až na náměstí:

Obrázek č. 20 – Mapa průvodu⁶²

Cestou soubory zpívají, na připravených úsecích trati vždy ukážou něco ze svého tanečního umění. Po příchodu na náměstí zatančí každý soubor krátce něco ze svého repertoáru, aby diváci věděli, na co se mohou o víkend u těšit. Říká se tomu „upoutávky“.

Obrázek č. 21 – Upoutávky v ulicích⁶³

⁶¹ Vysocan Jihlava : PŘEHLÍDKA: „JIHLAVSKÉ FOLKLORNÍ LÉTO 2007“ [online]. neznámo [cit. 2007-05-24]. Dostupný z WWW: <http://www.sweb.cz/vysocan/program_vystoupeni.html>

⁶² Program Jihlavské havíření 2009 [online]. 2009 , 25.5.2009 [cit. 2009-08-20]. Dostupný z WWW: <http://www.jihlava.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=5967&id=470655&p1=50131>.

⁶³ HAVEL, Jan. VIII. Mezinárodní přehlídka souborů „Jihlavské folklorní léto 2009“ [online]. 2009 , 25.6.2009 [cit. 2009-08-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.folklornisdruzeni.cz/viii-mezinarodni-prehlicka-souboru-de-jihlavske-folklorni-leto-2009de->>.

V sobotu v 10 hodin jde průvod znovu a soubory opět předvádějí části ze svého repertoáru.

Odpoledne je již vše připraveno na první blok vystoupení. Na pódiu se střídá jeden soubor za druhým a diváci mají jedinečnou možnost vidět různorodost krojů, krokových variací, písní i choreografií.

Večer vždy Vysočan pořádá buď v místní Sokolovně, v sále Domu kultury, nebo v bývalém lokomotivním depu, malé zastaveníčko pro všechny soubory, kde je připraveno občerstvení, členové muzik a tanečních složek se mezi sebou přátelí, společně zpívají a tancují. V letošním roce byl tento večer pořádán v Domě kultury a byl přístupný i běžnému návštěvníkovi, který si rád zazpívá a zatančí. Muziky souborů se střídají, občas některý soubor předvede a učí nějaké zajímavé krokové variace, ovšem především se vše nese v duchu zábavy, přátelství a lásky k folkloru.

Druhý den dopoledne odjíždějí vybrané soubory do okolních vesnic – Brtnice a Kozlova, kde zatančí a rozdají radost i jinde než jen v centru Jihlavského folklorního léta. Je to velmi pěkný nápad ukázat hostující soubory nejen v Jihlavě. Navíc v Brtnici se spojuje toto vystoupení se srazem uměleckých kovářů z celé Evropy nazvaným Brtnické kovadliny, který se v tomto městečku koná každý druhý rok, nese velkou tradici a vystoupení souborů tomu dodává další nádech historie a lidového umění.

Ovšem ani v Jihlavě nejsou dopoledne milovníci folkloru ničím ochuzeni. Od deseti hodin zde probíhá horácká soutěžní přehlídka Prameny, které se účastní různé soubory, z nichž ty nejlepší porota doporučuje na Mezinárodní folklorní festival Strážnice.

Po obědě jsou již všechny soubory opět v Jihlavě a společně se podílí na druhém bloku Jihlavského folklorního léta.

Je nutno připomenout, že ne vždy vyjde organizátorům vstříc počasí. Pro tyto situace je Vysočan domluven s Domem kultury, či Horáckým divadlem, kam by se v případě nepříznivého počasí slavnosti přesunuly.

Zpočátku slavnosti neměly velký divácký ohlas, ale každým rokem návštěvnost stoupá a slavnosti získávají na popularitě. Hovoří o tom i článek Jihlavských listů, který popisuje slavnosti z roku 2006: „Folklorní soubory z ČR, Holandska, Japonska a Ukrajiny ovládly o víkendu centrum Jihlavy. Horácký

soubor písní a tanců Vysočan tu připravil dvoudenní program Jihlavské folklorní léto, kterému před pódiem na horním náměstí přihlížely v horkém počasí stovky diváků.

Doslova obležen tanečníky v nejrůznějších krojích byl v sobotu i v neděli mariánský sloup na náměstí. Vedle pódia tu vyrostl i velký stan pro publikum a volné hlediště. V sobotu se domácí i zahraniční soubory představily nejdříve v průvodu ulicemi centra, po oba dny pak probíhal odpolední program souborů na pódiu. Atrakcí byly už v pátek odpoledne holandské dámy ze sboru Folklore Dansgroep Purmerend, které do Jihlavy svými atraktivními kroji i jednoduchými tanci doprovázenými akordeonem takřka dokonale přenesly atmosféru purmerendských slavností i zpěvů z místních večerních hospůdek. Známé prvky ruské kultury zase přinesly kroje i vystoupení ukrajinských souborů Stará zpívanka a Zabavka. Japonské tanečnice ze sboru Yuu Yuu Bon Odori Buyoudan byly středem zájmu už díky svým pestrým kimonům.

Jihlavskou folklorní scénu zastupovaly soubory Vysočan, Pramínek, Šípek, Dřeváček a Jeřabinka. Velký aplaus sklízel dvacetiletý třebíčský soubor Bajdyš se svými veselými košťatovými či kloboukovými tanci, a to nejen v Jihlavě, ale i na brtnickém zámku, kde byl v neděli jedním z hostujících souborů v rámci programu setkání kovářů Brtnické kovadliny. Dalšími atraktivními domácími účastníky byly Krůžek ze Skoronice u Kyjova nebo soubor Vonička z Havířova.⁶⁴

I v letošním roce přijely zajímavé soubory a divácký zájem byl veliký. Na čtvrtek byly naplánovány první zkoušky se zvukaři, a jak dokumentuje článek vedoucího HSPT Vysočan Jana Havla, diváci si nenechali ujít ani tuto část. „Jakmile se začali první zvukové zkoušky, náměstí se rychle plnilo. V tu dobu již Jihlava hostila soubory MAIRY IOANNIDOU z Řecka, Pesvebi z Gruzie a FS Mladost' ze Slovenska. Vysočan pozval diváky na vlastní festival a seznámil je s hosty a s místy, kde se s nimi mohou setkat. Těsně před koncem vystoupení dorazil na Masarykovo náměstí autobus, na který jsme ještě netrpělivě čekali, dorazili tanečníci a muzikanti z Rumunska. Unaveni, vyčerpáni po krátkém zhlédnutí právě probíhajícího vystoupení Pesvebi, nás poprosili, zda mohou vystoupit také - v civilu. Ani jeden divák neodešel a trpělivě počkal, až se připravil

⁶⁴ VARHANÍK, Jiří. Holanďané, Japonci či Bajdyš protančili víkend. *Jihlavské listy*. 21.6.2005, s. 5.

zvuk, který v tomto případě byl náročný. A také nikdo nelitoval. Fantastický koncert, kterému vévodila panova flétna a cimbál, byl nádherný zážitek.“⁶⁵

Jihlavské folklorní slavnosti jsou tedy další aktivitou Horáckého souboru písní a tanců Vysočan, který se snaží co nejvíce připomenout folklorní tradice běžnému člověku a připravit pro něj i chvílky potěšení a relaxace stejně tak jako při organizování Horáckého bálu.

I Jihlavské slavnosti jsou svojí přípravou velmi náročné. Je nutno obstarat pódium, postavit ho, sehnat lavičky, zařídit občerstvení pro diváky, zařídit občerstvení na společný večer souborů, sehnat finance na dopravu souborů na slavnosti a cestu do Brtnice a Kozlova, zajistit stravování a ubytování všech souborů. I přes všechnu tuto práci a dřinu pořádají členové Vysočanu Jihlavské folklorní léto dál a každým rokem se těší na stále větší a větší divácký ohlas.

65

HAVEL, Jan. *VIII. Mezinárodní přehlídka souborů „Jihlavské folklorní léto 2009“* [online]. 2009, 25.6.2009 [cit. 2009-08-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.folklornisdruzeni.cz/viii-mezinarodni-prehlicka-souboru-de-jihlavske-folklorni-leto-2009de->>.

8. Skřipácká muzika

Jedním z nejtypičtějších přínosů pro soubor byla tradice skřipácké muziky, jak ji udržovala kapela Václava Havrdy z Velkého Beranova u Jihlavy. Unikum, které se ve světě nenajde, má kořeny právě na Jihlavsku. „Tato muzika nemá v žádných jiných oblastech obdoby, a to hned z několika důvodů. Předně jde o přednes hudby, jejíž příznačností je takzvaná „hra zplna“. Jedná se zde převážně o lineární (souběžné) vedení a stejnou rytmickou fakturu všech hlasů, které jsou velmi blízké předklasické nástrojové hudbě (polyfonní styl). K jejím zvláštnostem patří hra tušů, selských a svatebních pochodů s důsledným střídáním hry se zpěvem. Zvuk nástrojů je velmi drsný a pronikavý. Podporují to právě tyto nástroje, které jsou neuměle vyrobené, a jejich hřebenovitá kobyłka. Dále k tomu přispívá i takzvaný „skřipácký bas“ a styl hry na něj.“⁶⁶

Jak je patrné z názvu, skřipácká muzika hraje na skřipky. Skřipky jsou „smyčcový nástroj podobný středověkým fidulím. Skřipky jsou houslového, violového, violoncellového rozměru, jejich skříň je hranatá a zvuk drsný.“⁶⁷ Jejich název je odvozen od ostrého zvuku, který vydávají. Zhotovovali je vesničtí koláři, truhláři z jednoho javorového dřeva, jen vrchní deska byla smrková.⁶⁸ „Deska má obdélníkové otvory. Uvnitř je podepřena hranatou „duší“. Zubatá (hřebenová) kobyłka vytváří bzučivý charakter jejich zvuku. Hmatník a struník jsou vyrobeny z barevně kontrastního dřeva – hrušky, švestky nebo ořechu (červené zbarvení). Pro usnadnění hry na tyto poměrně těžké nástroje jsou skřipky opatřeny řemínkem, který si hráč zvláštním způsobem provléká za levý loket.“⁶⁹ Mezi výrobci skřípek stojí za zmínku jméno „Johanna Bernesche (1785 – 1866), který se přistěhoval do Dušejova u Jihlavy a stal se zakladatelem výrobců skřípek. V roce 1825 přizpůsobil tehdejší primitivní jihlavské skřipky lužickým „wulkym huslím“. Jeho nástroje se rozšířily po celém Jihlavsku a původní skřipky zcela vytlačily.“⁷⁰

⁶⁶ *Skřipky: Historie skřipáckých muzik* [online]. neznámo [cit. 2007-05-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.dragabanda.wz.cz/skripsy/muzikanti.htm>>

⁶⁷ *BlueGrass.cz : Slovník* [online]. PhpRS, neznámo [cit. 2007-05-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.bgcz.net/slovník.php?akce=slovo&id=143>>

⁶⁸ *Kronika 1985 – 1988 – Kulturní rozvoj 5. listopadu 1985; ročník I; číslo 21*

⁶⁹ *Skřipky: Historie skřipáckých muzik* [online]. neznámo [cit. 2007-05-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.dragabanda.wz.cz/skripsy/muzikanti.htm>>

⁷⁰ *Český hudební slovník osob a institucí : Bernesch Johann* [online]. neznámo [cit. 2007-05-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.musicologica.cz/slovník/hesla.php?op=heslo&hid=1001396&printable=1&userview=>>>

Hudebníci hrající na skřipky si říkají dyndáci. „Dyndácká muzika bývala čtyřčlenná – dvoje skřipky, „velký husle“ plnicí funkci violy a menší dyndácká basa. Hudebníci hráli z paměti. První skřipky zdobily melodii „okorováním“, druhé skřipky hrávaly v terciích, sextách nebo unisonu, „velký husle“ zesilovaly melodii druhých houslí dvojhmaty a basa hrála základní harmonické tóny, občas i unisono s prvním hráčem. Vznikala tak jednoduchá lidová polyfonie.“⁷¹ Je to prazvláštní muzika, ne že by skřipala, ale struny (střívka) těch housliček, hranatých, podomácku vyrobených, trochu jako by drncely, bujněly, hlavně basa, která je pro to zvlášť uzpůsobená – pod struníkem má kovový kolík, který se lehce dotýká sklíčka, i když je to taková kovová destička, upevněná na horní ozvučné dece.

Ale vraťme se k tomu, jak to všechno začalo. „Ještě na začátku 19. století hrávalo na Jihlavsku nejméně dvacet skřipkařských muzik, které se těšily veliké oblibě jak českého, tak německého obyvatelstva. O českém původu této hudby svědčí její obliba a její rozšíření, ale i to, že skřipácká muzika byla velmi oblíbena a žádána i daleko za hranicemi jihlavského ostrůvku. Byla žádána hlavně pro ryze český hudební repertoár i vyspělost a čistotu hry. Svědčilo o tom i to, že skřipkaři byli velmi často zváni ke hraní i do německých vsí. Příchodem dechovek a jiných druhů hudeb a současně i úmrtími jednotlivých skřipáků postupně tyto muziky zanikaly.“⁷²

Míla Brtník začal na počátku jeho velké myšlenky – vzkřísit folklór na Jihlavsku“ – dojíždět do Velkého Beranova – rodiště „skřipácké muziky“, a to hned k jejímu mistrovi panu Josefu Havrdovi. Je ovšem možné, že nebýt paní Havrdové už by dnes nikdo na ně neuměl hrát. Jak sama říkala: „Pan Havrda se jednou rozvztekal, že skřipky už nemá nikdo rád, že je nikdo nepotřebuje. V kraji se už tehdy rozmohly plechy, myšleno jako dechovka, a poručil mi, abych skřipkami zatopila. Ale já řekla: Dokud bude žít Havrda, budou žít i skřipci.“⁷³

A tak měl Míla Brtník možnost se s panem Havrdou poznat a hru na skřipky zachránit. Trávil u něj doma skoro každou neděli, někdy i sobotu. Společně dali

⁷¹ *Letiště - rezervační a informační systém : Etnografický region Horácko* [online].

Www.infoSystem.cz, c1998-2007 [cit. 2007-05-26]. Dostupný z WWW:

<<http://www.letiste.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=122606&user=24&session=58348551&menu=&lng=>>

⁷² *Folklorní sdružení ČR : Skřipácká muzika na Jihlavsku* [online]. Wwww.infoSystem.cz, c1998-2007

[cit. 2007-05-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.vysocina.fos.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=122032&user=24&session=58348551&menu=&lng=6>>

>

⁷³ Kronika 1985 – 1988 – Kulturní rozvoj 5. listopadu 1985; ročník I; číslo 21

dohromady staronovou skřipáckou muziku. Zde se Míla Brtník naučil správnému stylu hry i zpěvu. Naučil se i zapsat spoustu písniček, a to nejen od pana Havrdy, ale i od ostatních muzikantů pánů Josefa Prokše a Františka Kocha, paní Hažmukové. Současně se mu podařilo za spolupráce s panem Havrdou zapsat i melodie, které se skřipáckou muzikou hrávali. Muziku měli tehdy obsazenou následovně: prim – 1.husle M. Brtník, 2. husle Josef Havrda, velké husle Josef Prokš a skřipácký bas hrál výborný basista František Koch.

Jelikož byl ale pan Havrda starý, předal své skřipky panu Brtníkovi. Bylo to kompletní kvarteto nástrojů. Bohužel ale po smrti pana Havrdy Brtník o skřipky přišel, protože si o ně řekl Havrdův syn. Ten ale na ně hrát nechtěl, pouze je chtěl zpeněžit.

A tak nezbyvalo než shánět skřipky po půdách a muzeích. V Muzeu Vysočiny se nachází celá řada sebraných skřípek a tak po dohodě s muzeem byly Vysočanu dvoje chybějící skřipky zapůjčeny.⁷⁴ Třetí skřipky sehnal nedávno Brtník ml. na jedné půdě. Nejhorším oříškem bylo sehnat skřipáckou basu. Taková basa je úplný unikát. Muzikant ji má položenou na klíně, struny skřípe prsty a smyčcem tahá jako pilou. Ve struníku je šroub, který se dotýká kovové destičky na vrchní ozvučené desce, takže basa vydává drnčivý zvuk. „Dnešní basa má kovové mašiny na ladění, kdežto skřipácká má dřevěné kolíky jako na houslích. Existuje na to železný klíč, který se na kolíky nasadí a funguje jako páka. Poté se dá k tomu elektrika a tím se skřipcová basa ladí. „My jsme ji pořád nemohli sehnat. Mně se pak povedlo sehnat jednu basu v Kosově. Tam ji měli a nevěděli o tom, že je to skřipácká basa a používali ji na maškary, když byl masopust, takže není divu, že byla rozbitá. Mně se to tehdy povedlo sehnat, ale nakonec jsem ji daroval muzeu, ať si to dají do pořádku, protože jim basa chyběla do kompletu. Oni tam mají fůru skřípek, ale v hrozném stavu.

Nám ale stále basa chyběla. Pak jsem se dozvěděl, že ve Vyskytný, směrem za Plandry, má nějaký muž na půdě basu. A že je taková dřevěná, že by to mohla být ona. Tak jsme tam za ním jeli na motorce, a když jsem tam přijeli, tak jsme opravdu našli skřipáckou basu. Sice to bylo rozbitý, horní deska,... no v hrozném stavu byla, ale byla. Vyměnil jsem ji za 80 odznaků. Poté jsem poprosil toho chlapa

⁷⁴ <http://216.239.59.104/search?q=cache:EsBQK1vhh7IJ:extranet.kr-vysocina.cz/samosprava./soubory/rada/materialy/2007/10/RK-10-2007-59pr1.xls+sk%C5%99ipky&hl=cs&ct=clnk&cd=7&gl=cz> ; staženo 26.5.2007

z muzea, co už tu jednu basu renovoval, jestli by mně ji taky nespravil a za čtrnáct dní jsme měli skřipáckou basu.“⁷⁵

Jak již bylo řečeno, hraní na skřipky je veliké umění. Je nutno si uvědomit, že ti, co hráli na tyto nástroje, nebyli hudebníci, ale obyčejní lidé, kteří se živili jako řemeslníci, zemědělci a jejichž ruce byly samý mozol. Z toho vyplývá, že i jejich hra nebyla nijak dokonalá. Navíc „starší nástroje nedrží pořádně naladěný, jelikož kolíky často povolují. Muzikanti, kteří na skřipky hráli, si je přeladřovali o čtvrt tónu výše, než se ladí obyčejné housle. Struny si na to dělali sami z ovčích střev, a nebo používali dráty. Dnes se na ty velké skřipky dávají harfové struny, aby to mělo tu síly, ale jejich nevýhodou je, že často praskají. Když nejsou k sehnání struny harfové, používají se houslové.

Zvláštnost u skřipácké muziky je to, že se jedná o polyfonní styl hry, což zapadá do doby baroka, rokoka. Všichni pravidelně hrají tamtaradá, rymtata, tadadá, tadadá,..., hrají pořád v kruzích. Další zajímavost tkví v tom, že terc, příklad druhý housle místy vyjedou z melodie nad první hlas o sextu, to je o tón výš. Takže ve skutečnosti se hraje první hlas, ale nahoře. Říkalo se tomu, že pískají. Druhý skřipky vyjedou nahoru a zase zpátky.

Taky je třeba si uvědomit jednu důležitou věc. U skřipácké muziky se nezpívá. Zpěvák vždy zazpívá, poté muzika zahraje, nebo obráceně, ale nikdy ne dohromady.

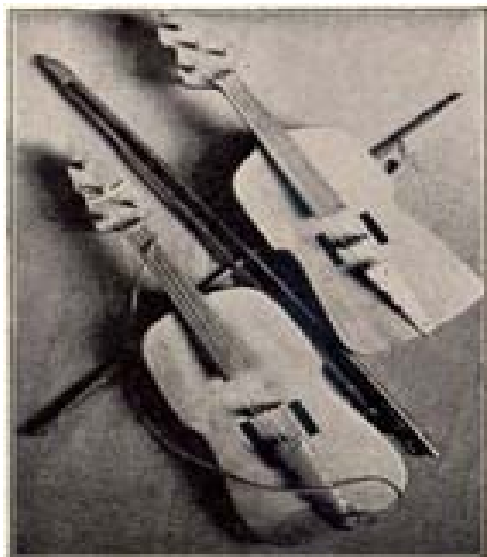
„Skřipci z Vysočanu tuhle muziku oživili a získali i řadu ocenění a úspěchů. Příkladem lze jmenovat: Krajskou přehlídku lidových muzik v Břeclavi, Cenu mezinárodní poroty festivalu v Polsku, Ocenění v Mnichově a Strážnici, natáčení s rozhlasem Praha, Brno, Bratislava, hraní v celé řadě pořadů Čs. Televize atd. – Supraphon vydal skřipáky pro Ústav lidové kultury ve Strážnici jako 13. desku se záznamem folkloru.

V současné době je muzika samozřejmě již omlazena. Hraje v tomto obsazení: Míla Brtník – prim (malý husle), Jan Pech – terc (malý husle), František Krédl (velký husle), Jan Brtník (jedná se o vnuka Míly Brtníka) – bas.“⁷⁶

⁷⁵ Míla Brtník

⁷⁶ *Folklorní sdružení ČR : Trochu historie skřipáckých muzik* [online]. Wwww.infoSystem.cz., c1998-2007 [cit. 2007-05-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.vysocina.fos.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=122032&user=24&session=58348551&menu=&>>

Hrát na skřipky čistě byl vždycky velký kumšt. Vydroan to umí.

Obrázek č. 22 – Skřipky⁷⁷

*Obrázek č. 23 –
Porovnání houslí a skřipek⁷⁸*

⁷⁷ *Skřipky: Fotogalerie* [online]. neznámo [cit. 2007-05-26]. Dostupný z WWW:
<<http://www.dragabanda.wz.cz/skripky/foto.htm>>

⁷⁸ *Skřipky: Fotogalerie* [online]. neznámo [cit. 2007-05-26]. Dostupný z WWW:
<<http://www.dragabanda.wz.cz/skripky/foto.htm>>

Obrázek č. 24 – Ukázka skřipácké muziky na svatbě⁷⁹

⁷⁹ <http://www.dragabanda.wz.cz/skripky/foto.htm>

9. Přepis rozhovoru s Mílou Brtníkem

(v Jihlavě 30.10.2007)

1) V publikacích jsem se dočetl, že váš první kroj jste "zdědili" od souboru jihl.nemocnice?

První kroj byl po souboru Jihlavan, který zde fungoval při Jihlavanu. Ale Jihlavan měl pouze stylizaci kroje. A až potom nemocnice, tehdejší Krajský ústav národního zdraví, ti měli kroj jihlavský. Prvně zde byl Jihlavan, poté nemocniční soubor a my (Vysočan) jsme začínali po nich. Kroje jsme pak částečně po nemocnic převzali a zbytek jsme si sehnali už sami. Ono je fakt, že těch krojů tady v okolí – v Lukách nad Jihlavou, v Otíně, a dalších okolních vesnicích, i v Jihlavě – byla celá řada po těch babičkách, takže se nám řada těch krojů dostala do rukou jako originály, většinou bez náhrady, protože peníze tehdy nebyly. Všechny kroje, ať už z Luk,... byly stejné, všechno to byly jihlavské kroje. Ono poslední dobou potom, koncem 19.století, možná ještě nějaký ten rok zpátky byly jen tyhle jihlavský kroje, ty nosily Němci i Češi. Mezi nimi žádný velký rozlišení nebylo, jedinou věcí se odlišovali a to punčochami, ale to mělo jiný pozadí. Ono tady na Jihlavsku byly strašně staré ženy a vídeňský dvůr, císařský, ten si je tam bral jako kojné pro ty svoje komtesy, který tam měl. Tak ty naše ženský tam kojily. Takže ty ženy tam pravidelně jezdily a pracovaly na tom zámku, takže není divu, že se cejtily něco víc, chtěly se odlišit a zvolily jinou barvu punčoch. Původně zde byly punčochy červený a tyhle ženy začaly nosit pomerančový a tím se odlišovaly. Později se to všechno smíchalo dohromady a pomerančový začaly nosit všechny.

2. Proč se dnešnímu kroji říká „pajerský“?

Dnešnímu kroji se říká pajerský, protože se dřívějším Němcům říkalo „pajeráci“. Pajer trochu inklinoval k Bajer, Bavorsku. Takže ten pajerský kroj je taková přezdívka, ale používá se to normálně a nejdeme to i v odborných literaturách.

3. Jaká je cena jednoho dospělého kroje?

Cena dospělého kroje, to lze těžko říct, to má spíš historickou hodnotu.

4. První soubor na Jihlavsku byl tedy který?

První soubor na Jihlavsku, co se pamatuji byl právě ten Jihlavan, ten začínal asi v tom 48., ještě možná dřív (46.). Byl to dobrej soubor, měl asi šest párů a i muziku měl slušnou. A i když se později rozpad, měl dobrý základy.

Tehdy existovala Krajská poradna lidový tvořivosti a ta řešila veškerý úseky kultury tzn., že tam byla komise pro pěvecký sbory, komise pro divadlo, komise pro společenskej tanec, ..., a i folklor. No a já jsem tehdy v tý komisy dělal a začli jsme tehdy, to ještě začínala paní profesorka Jelínková z Brna, která vlastně postavila celý Horácko na nohy, dělala sběry tanců a podobných věcí a já jsem byl na prvním jejím školení a tam mě to raflo, jako folklor jako takovej no a na druhý seminář už šla i má žena, to jsme tam už byli dva no a pak už jsme spolu začali tvořit ty první choreografie, jezdit i ven a začali pomáhat tvořit další soubory. Bylo to 56 souborů v tehdejším Jihlavském kraji, který měl trochu jinou rozlohu než dnes a z těch 56 bylo 41 dětských souborů. Pro ty se dělalo školení, jezdili jsme mezi ně a učili co se dalo, aby se folklor postavil na nohy.

Já jsem se vyloženě zaměřil na Horácko. Ono to jinak nemá cenu. Potom je to každém pes jiná ves a je to k ničemu a nedělá se nic dobře. Srdce bylo jen v jedný oblasti a Horácko není tak jednoduchá oblast, vždyt' zde je přes 3000 tanců. Jsou sice někteří si podobní, ale jsou. Folklor je tady obrovskej a velmi zajímavěj. Nedá se srovnávat ani ze slováckem, ani z hanou, prostě má každý něco jiného, jiný prvky, jiné specifikum prvků, krokových variací, tanečních a jde o to, aby se každá ta oblast zachovala v tom stylu, jaký má bejt. Když přijede na jeviště soubor v civilu, mělo by se poznat, kam patří, podle držení těla, nášlapů, tanců a zvláště podle muziky, která má svoje specifikum.

5. Bylo těžké tehdy začínat s folklorem ?

Když jsme začínali, tak to bylo přeci jenom, trochu víc v módě. Začínali jsme jako pětičlenná skupina. Tehdy jsme měli dvouhodinový program. Polovinu tvořila estráda – dueta z operet, divadelní skeče, scénky,...- a druhou polovinu programu jsme dělali folklor a zaměřili jsme se na Jihlavu. Jenže tehdy jsme byli rádi, když jsme sehnali tři písničky, protože jsme tehdy ještě neměli představu(šain), co je písnička horácká. Hodně jsme čerpali od babiček.

6. Vy jste před tím ještě působil v pěveckém sboru, že?

Ano, já jsem předtím dělal pěvecký sbory. Měl jsme 45 členný pěvecký sbor, celkem velmi dobrý, zprvu pouze dívčí, později jsme měli i pár kluků, takže vlastně smíšený sbor, ale zpívali jsme lidový písničky, nejenom z Horácka, ale co kde bylo – český, slovenský a pak se zpívali taky budovatelský, protože tehdy..., co bylo to se zpívalo. Upravovat jsme si to sami neuměli, byli jsme rádi, co jsme získali.

7. A jak to potom pokračovalo?

Nejdřív jsme začínali jako jeden pár, pak jsme byli už tři páry, to už jsme začali dělat i choreografie no a pak se rozpadl Jihlavan a tak jsme dělali náborů po těch bývalých tanečnicích a pár těch členů k nám přišlo a začalo tancovat s náma. A taky někdo přivedl své kamarády, takže jsme zanedlouho tančili už v šesti párech. A celkem samý šikovní lidi, že jsme během půl roku práce byli třetí v Ústředním kole.

Ze začátku jsme naráželi na muziku. Já jsme tehdy začal jezdit do Velkého Beranova a podařilo se mi nejen skřípáckou muziku postavit znovu na nohy celou, i když z počátku nebyla kompletní, ale časem se doplnila a podařilo se nám tu muziku přesvědčit, aby hráli s náma. Zpočátku jsme hráli ve skřípácké muzice v kvartetu na skřipky a později se nám to povedlo rozšířit, že jsme sestavili druhou smyčcovou muziku, která byla už ta běžná lidová muzika. Já jsem zprvu jak hrával, tak i tancoval. My jsme začínali jako taneční pár s manželkou a když už pak bylo dostatek párů a byla potřeba tvořit choreografie, tak už jsem netancoval a nebo jenom něco a už jsem spíš začal hrát.

8. Kdy jste začínali přibírat děti?

Děti jsme přibírali postupně, protože jsme si říkali, že musíme mít nějaký dorost, je třeba s tím něco udělat a tak jsme začínali nabírat děcka. Bylo to teda mnohem později od našeho založení, děti jsme přibráli a založili dětský soubor – Vysočánek. Tehdy jsme dělali konkurz v DKO a tam na něj přišlo asi 360 dětí. Ale bohužel jsme měli tenkrát jen tři kluky a to bylo všechno. Až při dalších nábořech jsme kluky doplnili.

9. Jak se díváte na dnešní složky? Nebylo by to lepší, jako ve sportu? Přípravka...

Původní myšlenka, co se týče dětských souborů, že budou malé dětičky, pak bude soubor středně velkých dětí, tam už by se učili trochu víc tancovat a postupně by přešly do přípravky, kde by se už začaly dělat tance, které jsou už potřeba ve Vysočanu a pak že by přešly do Vysočanu. Ale bohužel jsme k tomu málokdy došli. Protože když ten soubor jede jako kolektiv a jede dobře, tak on většinou zůstává. Já se svému synu (Mílovi) nedivím, že to dělá dál, bylo by to škoda zase roztrhnout.

10. Dle čeho jste tvořil choreografie?

Začalo tak, že jsem pozoroval soubory na přehlídkách, ať to bylo v jakékoliv oblasti, pokud byla možnost tak jsem jel, abych to viděl. Poslouchal jsem hodnocení porot, tím se člověk učí, to je škola. Později se začali dělat choreografický školení v Praze a na to jsme už pak jezdili, protože tam dělali špičkoví choreografové – p. Míkovská, p. Hinková, prof. Bonuš, prof. Ryšánková, prof. Jelínková.

V cizině byli všady ty soubory, i když tanečně na úrovni, sto let za opicema. Když to vezmeme proti tomu, co dělají naše soubory, tak my jsme, dejme tomu, o těch 5 stupíneků dál jak v choreografii, tak i v tanci. My prostě makáme. A oni neměli tu možnost těch studií, oni to dělávají, tak jako jsme kdysi začínali my. Vždyť oni si tam všechno platili, tam neexistovali žádné dotace, které jsme tu občas dostali my.

11. Bylo těžké vyjet do zahraničí?

Vyjet do zahraničí jako soubor bylo velmi těžké. My jsme na první náš výjezd, přestože jsme měli výsledky v soutěžích oblastních i celostátních, čekali celých 15 let. My jsme byli odborářský soubor, takže ony nám ty odbory přeci jenom nějaké ty peníze přišouply. Taky se na to musela dávat dovolená tehdy. Později když už jsme jeli na nějaké mezinárodní festivaly, tak tam už hrál roli taky všeobecný zájem a to třeba krajská odborová rada psala dopis na podniky, z kterých ty lidi byli, aby je pustili na ten zájezd, ale zároveň je platili, jako by byli v práci.

12. Při výpravách do zahraničí jste přispívali do novin - museli jste?

Paní Hromádková byla náš takový pisatel. Jednak jí to bavilo a jednak si myslím, že ty její zprávy byly i celkem zajímavý, dobře čitelný a my byli rádi, že to někdo dělal.

Folklor je tvorba, kterou musíš obsáhnout sám. Divadelníci si napíší do divadelního ústavu o nějakou hru, oni jim to pošlou, pan režisér si udělá škrty, přidá nějaké zápisy do toho a nacvičí to. Kdyžto my si musíme najít původní tanec, ten tanec si musíme muzikantsky rozpracovat, musíme na něj postavit choreografii a celej ho udělat, prostě kompletní autorský dílo od a až do z a v tom je ten velikým rozdíl.

13. Pomáhal minulý režim folkloru

Finančně když jsme jezdili ven, tak nám potom už odborák velkou částku dával, ale i tak se nějaký peníze musely dávat ze svýho a bylo to někdy i dost peněz. A když si vezmete, že tam někdy byli z rodiny tři lidi, táta s mámou a ještě dítě, a měli dávat x tisíc korun, tak ona to žádná legrace nebyla. Úplně běžně jsme přespávali v autobusech. Až v místech, kde byl festival si nás rozebrali většinou do rodin. Cestou se spávalo v autobusech, na odpočívadle pod lavičkou, na lavičce a když jsme měli třeba větší trasu, tak jsme měli i stany. To jsme spali např. nahoře v Alpách, tam byla zima, my jsme museli vždycky vyběhnout, honit se kolem dokola, trochu se zahřát a zase šup do stanu. Tam byly někdy strašný zimy.

14. Byly roky, kdy byste řekl, že byl menší zájem o folklor?

Jeden čas se mluvilo o éře folkloru, je fakt, že ty naše mediální prostředky někdy neznaly míru, že to někdy tak přecpaly, že toho lidí byli přesyceni, něco jako dnešní reklamy v televizi, to je to samý. Když se člověk dívá na nějakou inscenaci a oni tam hodí 7 reklam a každá trvá 10 minut. A když si vezmeme, že ten folklor zněl od ráno do večera, tak ti lidi toho byli taky přesyceni. Ovšem dneska je toho zase málo. Dneska je tam pouze nějaká folklorika a nebo Koření a to je skoro všecko.

15. Dostáváme se k Horáckému bálu – bylo tady něco podobného dříve? A odkud se vzal nápad?

Před Horáckým bálem nic podobného nebylo. Nápad mi vznikl v hlavě. Mám knížku od Zíbrta a tak jsem si v tom listoval a tam právě popisovali

vlastenecký plesy, jak se kdysi dělávali a tak jsem si řekl zkusíme to v Jihlavě. Všechny věci z bálu jsou převzaty ze starých zvyků, které se dělávali, něco jsme si upravili po svém, nelze všechno dělat, jak kdysi dělávalo, je potřeba trochu jiná forma.

Dřív stačilo, když jsme začínali jako soubor, tak jsme si vzali původních pět tanců, tak jsme si řekli, teď půjde šopostika, pak Lotyška, pak obkročáky, pak třeba třasák a jelo se to v původní podobě. Ale později už to nestačilo. Chtělo dělat víc. Začali se dělat choreografie. Vzali se třeba jen dva tance a ty se rozpracovaly dál. Udělala se k tomu muzika, ale muzika už jako skladba, která měla hru, formu,...

16. Z čeho jste u Horáckého bálu čerpali? Mám na mysli právo, šatlava, apod?

Šatlava. To si pamatuji, že taky bylo. Na starých vesnických zábavách byla. A tam chodil policajt a to jsme taky zavedli. Ten měl různé míry a vždycky si našel důvod pro musí dotyčný do šatlavy koupit pití. Buďto se tančící málo mačkali, nebo zase příliš. U půlnočního překvapení jsme vycházeli z masopustu, tam se většinou nakonec masopustu, to bylo na škaredou středu, končil veškerej masopust. Pak už žádný zábavy bejt nesměly. Pochovávala se basa a to je právě výsledek toho, že už se pak nesmí hrát. Takže to byl zvyk, kterej se dělal třeba na zábavách a tohohle my jsme vlastně vyšli. A pak začali vznikat i jiný scénky.

Palicovka. Ono to tenkrát bylo jiný. Muzikantů bylo pár. Skřípkaři ty hráli tři nebo čtyři. Fungovalo to jako v hospodě. Hrálo se mezi lidmi. Tu a tam mu připíchl někdo stovku na čelo a už hráli dál.

17. Kde se konal první Horácký bál?

První bál byl v odboráku. Ale první bál Horáckej byl v Třebíči. My jsme tehdy začali spolupracovat s Třebíčánem a ten bál jsme dali dohromady. Nejprve jsme se domluvili, že to budeme dělat jeden rok v Třebíči a jeden rok v Jihlavě, ale protože to mělo velkej úspěch, tak jsme udělali hnedka i my další bál a ono se to chytlo a už se to dělalo každým rok.

18. Od kdy hrají na Horáckém bále dvě kapely a proč?

Od počátku vždy hrály dvě kapely, protože jedna kapela by se strhala. Na našem bále se dá zatancovat do strhání těla, kdežto na jiných zábavách v současnosti kapela zahraje tři skladby a půl hodiny má pauzu. Z počátku jsme

dokonce dělali bálovej pořádek, kdy bylo přesně napsáno, kdy hrajou oni, kdy my. Vždycky jsme hledali, aby kapela byla kvalitní, aby byla na úrovni s náma. Když nám některá vyhovovala, tak jsme ji brali dál, protože ono těch kapel je málo a když si člověk neřekne včas. Teď už je výhoda, že víme rok dopředu, kdy bude další bál, takže si můžeme to všechno plánovat, dřív to nebylo.

19. Další akcí jsou Jihlavské folklorní slavnosti. Byly i dřívě?

Dřívě bylo Horácko zpívá a tančí. První slavnosti vůbec byly v Jaroměřici nad Rokytnou, to ještě bylo za bývalého kraje Jihlava. Pak to celý padlo, nebyly na to peníze. Pak nebylo dlouho nic. Já jsem furt chtěl ty slavnosti obnovit. Měl jsem o to velkej zájem, tlačil jsem na Jaroměřice, ale ty už nechtěly. Nakonec se nám povedlo udělat v Telči. Mezitím probíhaly Horácký slavnosti v Tišnově, v Kořenci, ve Žďáře, tam první slavnosti byli na náměstí, na Cikháji, to všechno byly horácký záležitosti. V Telči to pak fungovalo dál, ale dne to převzal Podjavořičan pod svojí patronizaci, ale teď už z toho udělali něco jiného, dnes už je to mezinárodní festival s účastí cizích souborů. K nám se taky berou, že, ale neměli by fungovat jako hlavní gró. Vrcholem by měli být domácí soubory. My jsme pak začali dělat ty slavnosti ve Světlý nad Sázavou. V jihlavě nás to velmi lákalo, ale my jsme byli umístěny na Březinky a tam nebyla návštěva. A zázemí tam bylo tak blbý, že se to nedalo. Protože odstup jeviště k prvním sedadlům je velikánské a když si pořadatelé neuměli udělat pořádek, aby jim mezi podiem a hledištěm nejezdili auta, tak to k ničemu. Lidi mají mít uzavřený prostor, aby se mohli plně věnovat pořadu. Teď když začaly Jihlavské slavnosti a umístily se na náměstí, tak myslím, že to není špatný, ujaly se a lidi začínají na to chodit. I když umístění na náměstí není vždy nejšťastnější, ale já věřím, že se to časem vylepší.

20. Jak byste zhodnotil zájem o folklor dřívě a dnes?

Dřív byl velkej zájem o folklor, pak se lidi přesytili těmi všemi požadavky na kulturu, ale dnes už se to pomalu začíná opět vracet.

21. Je dnešní folklorní sdružení to, co jste si představoval?

My si říkám Horácké folklorní sdružení (horfos), který udržuje všechny soubory na Horácku a ty buď platí příspěvky a nebo neplatí, ale bohužel my nedostáváme žádný dotace, pouze příspěvky a to snažíme souborům vrátit formou

školení, která pokračují a dělají se minimálně dvakrát do roka. Bohužel některé soubory o to zájem nemají a pak je taky vidět úroveň souboru. Teď třeba funguje Folklorní sdružení republiky, které by mělo zaštitovat veškerý soubory jak v Čechách tak i na Moravě, ovšem ono si FOS si myslí, že nám bude diktovat a my budeme poslouchat, ale žádný soubor si tohle nenechá líbit. Žádný folklorní sdružení v jakékoliv oblasti si od nich nic diktovat nenechá.

22. Kdybyste se mohl vrátit v čase. Udělal byste něco jinak?

Asi jo. Technická úroveň a úroveň souboru jako takovýho by měla být stále na výši. Představovat pouze ten původní rámeček už dneska nestačí. Ono je dnes už tolik lákadel. Dříve byl obrovský zájem o folklor, protože se díky tomu v minulém režimu dostali lidi ven a to bylo obrovský lákadlo, protože nebylo moc možností jak se ven dostat. I když to nestačilo samo, tam se musela odevzdat sakramentská práce venku, to nebylo jenom tak. My jsem tam dojeli a každému jsem myslel, jaký to bude, ale oni nás tam honili jako nadmutý kozy. Do každého vystoupení, průvodu, pořád a pořád, někde nám dali najíst dobře, někde nedali. Třeba jsme byli ve Francii a tehdy bylo strašné vedro, z nás všech lilo a ti už čekali u dveří, abychom se honem oblíkali, že jede průvod. A já jim říkám, prosím vás, my máme žízeň. Řekli tak jo, na záchodě nám teče voda. A já jim řekl. Víte co, až nám dáte napít, tak my půjdeme do průvodu, dřív ne a najednou pití bylo. Nebo jsme vystupovali na dvou festivalech ve Francii, my jsme tam byli páteční den, oni nám měli dát kapesný, on to byl pakatel, že jo, ale člověk si moh koupit aspoň zmrzlinu, nebo tak, ale oni nám nedali stále nic. Ještě jsme si prej na něj nevydělali. Takhle s námi jednali. Někde to ale bylo fajn.

23. Jak se díváte na ostatní horácké soubory?

U nás v regionu každý dělá trochu jiný styl a jináč. Co se týče úrovně horáckých souborů. Dospělých souborů je tady málo. Je tu Podjavoříčan, takovej průměr, spíše slabší průměr, i když nadšenější. Oni to neumí dělat. Ono když to děláš nějaký ten pátek, tak vidíš, co tancují. Oni zůstávají u původních tanců, jenom trošku malinko upraví a tím to skončí a myslí si, že když drží holku půlhodiny nahoře takže to je všecko. Pak celkem Bajdyš z Třebíče, tam je vidět, že je vede baletka, která si bohužel nedá říct. Ono je tam nadšení, všechno ale není to horáckej folklor, to je ze všeho něco. Ona dělá horáckej tanec, ale má tam slovácký prvky,

zvedačky na koleno, špičky, ... Je to škoda, protože ty děcka tancují se šťávou. Studánka ve Žďáře ty nejsou špatný, ale potřebovali by choreografa, i když poslední dobou se jim některé věci povedly. Ale mají tam teď problémy se zkoušením a nějak se vším. Nejhorší je to ale s muzikami. Podjavořičanu jezdí nějaká muzika z Třebíče a oni je platí. Oni jim platí i zkoušky. To je nešvar, kterej jsem já nikdy nechtěl zavít, protože to je zánik muziky. Chějí totiž potom čím dál víc, víc. Když je muzika na bále, tak tam jo, tam ji zaplatíte, to jsem se i hádal s Okresní odborovou radou a zle. Oni se divili, že chceme pro muziku peníze, já jim říkal, ať vystupujeme během roku kdekoliv, muzika hraje zadarmo a běžte si zkoušet jít hrát na bál od sedmi večer do třech do rána a za zaplat' pánbůh.

24. Existuje v ČR ještě nějaká skřípácká muzika?

Skřípácká muzika je z beranovska-jihlavska, ta nikde jinde nebyla. Existují sice některé podobné, ale to jsou odrůdy. Pan Šavrda, kterej mi hrával terc, tak už byl starej a otrávenej životem, protože pořád chtěl, aby jeho syn hrál, ale ten byl naprosto nemuzikální a furt se do všeho cpal. A právě Šavrda za mnou přišel, ať si ty nástroje od něj vezmu, ať už mám od toho pokoj. Tehdy jsem od něj měl celý kvartety. Já jsem to opatroval jako oko v hlavě, páč to všechno bylo naprosto v cajku. Jenže pak starej Šavrda umřel a netrvalo to ani měsíc a půl a už tam mladej byl. A že si jde pro ty nástroje. Já jsem bohužel nic písemně neměl, on mi dal jen per huba, tak co se dalo dělat, dal jsem mu je zpátky. Srdce mi to mohlo urvat, ale nedalo se nic dělat. A on ten pitomec nelenil a šel je prodat rovnou Bromovi do Brna. V dostal za to pár korun, ale to je jasný, že ho vzali na hůl, protože cenu měly ty nástroje velikou. Brom na to začal hrát, ale to není skřípácká muzika, ti hrajou sokolsky. Dej konzervatoristovi skřipky, tak on hraje tak, jak se to naučil na konzervatoři, na to se ale nedá takhle hrát. To je naprosto něco jiného. Tam je třeba si uvědomit jednu věc, že na ty nástroje hráli cestáři, dělníci na poli, lidi co dřeli celej život a pracky měli samej mozol. Taky ta hra nebyla nějak valná a navíc, ony ty starší nástroje nedrží pořádně naladěný. Páč ty kolíky povolujou. Oni ještě přelad'ovali o čtvrt tónu vejš, než normálně housle. Struny si na to dělali sami z ovčích střev a nebo používali dráty. Dnes na ty velký skřipky dávám harfový struny, aby to mělo tu sílu, ale často praskají, ony to nevydrží. Jinak dáváme houslový. Jsou to housle a ne *špindy*, to je špatnej název, jsou to skřipky. U skřípácké muziky se nezpívalo, tam se dělalo tak, že zpěvák zazpíval, muzika

zahrála, ale nehráli dohromady. Kdežto *Mátl* ten začal čtyřhlasý smíšený pěvecký sbor a k tomu se hrálo na skřipky – zabít. Zvláštnost u skřipácké muziky je to, že je to polyfonní styl hry, což zapadá do té doby baroka, rokoka. Když jsme hráli různé věci, tak snad třikrát se hrálo na odrážky. Třetí housle nebo sekundy hrajou espampa, espampa a to ve skřipácké muzice skoro nikde není. To jsou jenom výjimky – jinak hrajou všichni tamtaradá, rymtata, tadadá, tadadá, ..., hrajou pořád v kruzích. Druhá zajímavost je v tom, že terc, příklad druhý housle místy vyjedou z melodie nad první hlas o sextu, to je o tón vejš. Takže on vlastně hraje první hlas, ale nahoře, říkalo se tomu, že píská a to právě musí hrát ty druhý skřipky, vyjet nahoru a zase zpátky. A *Mátl* ten to psal primášovi, říkal, zvukově je to stejný, ale ono to není stejný, to je špatně, to je všecko falešný. Kromě velkých huslí mám kompletní ty tři svoje. Tady v okolí je skřípek asi 240. Nějaký Kurfürst z Brna, docent, se o to zajímal, jezdil, měřil je, zapisoval a udělal to. Já jsem s ním taky spolupracoval a on napsal celý doktorský pojednání o skřipkách to je obrovská bichle.

25. Skřipácké nástroje máte vlastní či půjčené?

Ted'ko sehnal skřipky můj Míla, byli ještě někde na půdě, dali jsme je dohromady, zpravili, ale ještě to furt není ono. Taková basa, to je úplný unikát. Dneská basa má kovový mašiny na ladění, kdežto tohleto má dřevěný kolíky jako na houslích. Existuje na to takovej železnej klíč, kterej se na to nasadí a funguje to jako páka a dá se k tomu elektrika, takovýto vrčení a tím se to ladí. My jsme ji pořád nemohli sehnat. Mně se pak povedlo sehnat jednu basu v Kosově. Tam ji měli a nevěděli o tom, že je to skřipácká basa a používali ji na maškary, když byl masopust, takže není divu, že byla rozbitá na cimpr campr. Mně se to tehdy povedlo sehnat, ale nakonec jsem ji daroval muzeu, ať si to dají dopořádku, protože jim basa chyběla do kompletu. Oni tam mají fůru skřípek, ale v hrozným stavu, kdybys to viděl v depozitáři, maj to tam naházený jak seno, div že s tím netopí a při tom to má takovou cenu. Po třičtvrtě roku asi jsem se dozvěděl, že tu basu válí někde v kotelně na uhlí. Tak jsem tam vlítl, udělal takovej kravál, ty jenom čuměli. Já řval, co si to myslí a že si tu basu vezmu zpátky. Během 14 dnů byla basa zrenovovaná, v pořádku a v depozitáři. Ale kde vzít basu pro nás? Pak jsem se dozvěděl, že ve Vyskytný, směrem za Plandry, že tam má nějaký chlapík na půdě basu. A že vypadá, že je taková dřevěná, že by to mohla být ona. Tak jsme tam za ním jeli

na motorce a když jsem tam přijeli, tak jsme opravdu našli skřipáckou basu. Sice to bylo rozbitý, horní deska,... no v hrozným stavu byla, ale byla. Já říkám, co za to chcete a tehdy to bylo období, kdy za odznak jsi dostal všechno. to se obchodovalo s odznakama, já jich mám ještě schovanejch asi 2000. Takže za 40 odznaků, že by mi ji dal. Tak já jsem dělal v propagaci, pro mě to nebyl problém. tak jsem mu dal během tejdna 80 odznaků, každém jinej, celou sbírku. Vemte si tu basu, vy jste zlatej – když uviděl ty odznaky. Já to naložil na záda, na motorku, dovez do Jihlavy, poprosil toho chlapa z muzea, co už tu jednu basu renovoval, jestli by mně ji taky nespravil a za čtrnáct dní jsme měli skřipáckou basu.

Závěr

Cílem této práce, který jsem si v úvodu stanovil, bylo pokusit se sestavit stručný, ale ucelený přehled historie a vývoje Folklorního souboru písní a tanců Vysočan Jihlava. Co se týče vzniku tohoto souboru a prvních let jeho vývoje musím říci, že se mi dané období zpracovávalo velmi dobře, jelikož v kronikách bylo dostatečné množství písemného materiálu. Postupně ale informací ubývalo a kroniky se zabývaly převážně cestami do zahraničí a otiskováním článků, které jen částečně psaly o historii souboru. Přesto si myslím, že základní osa vývoje byla v práci nastíněna.

Co se týče současnosti, čerpal jsem hlavně z vlastních zkušeností. Podobně tomu také bylo u popsání toho, jak probíhají Horácký bál a Jihlavské folklorní léto, jejichž programu jsem byl několikrát účasten, takže věřím, že jsem přiblížil obyčejnému člověku věci, které ne vždy uvidí.

Také pasáže o krojích mohou přinést něco nového, než se čtenář dozví z ostatních publikací zabývajících se folklorem. Překvapilo mě, že se v mnohém tyto publikace liší. Přesto jsem, alespoň doufám, díky odborné konzultaci s lidmi, kteří se tomuto tématu věnují, sestavil krátký, zato podrobný popis kroje.

O choreografii, její tvorbě a principech se může zájemce dozvědět z odborných knih. Existuje pár publikací, které jsou však těžko dostupné a málokdo o nich ví. Mě může těšit, že jsem se k nim dostal a pokusil se sestavit krátký přehled o tom, jak se choreografie tvoří a co je typické právě pro Horácko. Pokusil jsem se ukázat tvorbu 1 choreografie, kterou jsem si nechal zkontrolovat lidmi, kteří jsou v tomto oboru zběhlí, aby si každý dovedl představit, jak přibližně práce choreografa na Horácku vypadá.

Kromě již zmíněného splnění plánu mě potěšilo, že jsem jak v rozhovoru, tak v kronikách našel věci, které nebyly nikde zaznamenány, a tudíž běžnému člověku utajeny. To si myslím, že je hlavní úspěch této práce; a když přidám mé informace ze zákulisí, které prozatím nebyly nikde uveřejněny, tak si troufám říct, že práce svoji hodnotu má.

Když jsem svou práci dával číst odborníkům, velice ocenili převážně dvě její pasáže. Jedná se o skřipáckou muziku a pak přepis rozhovoru s Mílou Brtníkem.

O skřipácké muzice se objevují ve folklorních publikacích spíše jen krátké útržkovité zmínky, takže můj příspěvek k danému tématu byl brán s nadšením. Přepis rozhovoru může čtenáři přiblížit i jazyk a charakter pana Brtníka, což je, dle konzultantů, velmi přínosné. I proto jsem se rozhodl dát ho do textu přímo a nikoliv pouze do příloh.

Velice si tak vážím vstřícného přístupu pana Míly Brtníka při poskytnutí rozhovoru s ním a mé veliké díky patří paní Věře Hromádkové, která mi zapůjčila kroniky Vysočanu. Bez jejich pomoci by práce byla velmi obtížná, a co se týče historie skoro i nemožná.

Závěrem nechme mluvit muže nejpovolanějšího – Mílu Brtníka a poté si prohlédněte ještě pár příloh, kde naleznete přehled televizních a rádiových vystoupení Vysočanu, a také zaznamenaná vystoupení a tance v období 1974 – 1995, které jsem se pokusil z kronik sestavit.

„Folklor je tvorba, kterou musí obsáhnout jeho tvůrce sám. Divadelníci si napíší do divadelního ústavu o nějakou hru, oni jim to pošlou, pan režisér si udělá škrty, přidá nějaké zápisy do toho a nacvičí to. Kdežto folklorní choreograf musí najít původní tanec, ten tanec si musí muzikantsky rozpracovat, musí na něj postavit choreografii a celý ho udělat. Jedná se kompletně o autorské dílo od „a“ až do „z“.“⁸⁰

Ale za tu krásu to stojí!

⁸⁰ Míla Brtník

Resumé

Česky

Cílem této diplomové práce bylo přiblížit folklor na Jihlavsku tak, jak není znám. Na základě archivních záznamů v kronikách folklorního souboru Vysočan popsat nelehkou cestu vzniku souboru, jeho vývoj a prosazení se na poli folklorních zpěvů a tanců v ČR, ale i v zahraničí. Snahou bylo objevit i věci, které v běžných reklamních brožurách zájemce o jihlavský folklor nenajde. S tím souvisí i další pasáže, které popisují různé aktivity souboru. Nikde zatím nebyl popsán Horácký bál, který se práce snaží přiblížit i z netradičního pohledu a ze kterého přináší i řadu informací ze zákulisí. Podobně tomu tak je i u Jihlavského folklorního léta.

Co by to ovšem bylo za folklor, když by nebyly zmíněny kroje. Existuje sice celá řada publikací, které jsou však mnohdy těžko dostupné, či dokonce přinášejí řadu zkreslených informací. Pasáž věnovaná krojům má přinést záznam, který by měl odpovídat realitě a vybírá i velmi zajímavé pasáže z různých vědeckých publikací. Právě tato část patřila k jednomu z nejtěžších v celé práci.

Co mohou někteří folkloristé ocenit, je část zabývající se choreografií. O choreografii, a především typickou pro region Horácka, přináší záznamy pouze sešitové vydání od pana Brtníka, které se běžnému člověku velice těžko dostává do ruky. Snahou, kromě některých teoretických věcí, bylo ukázat složitost práce choreografa a na příkladu předvést vývoj tanečního pásma.

Ale Horácko není jen tradiční folklorní tanec a zpěv. Má také svoje rarity a jednou z nich je skřipácká muzika, která zde byla obnovena a dodnes se zde nadšenci snaží zachovávat její tradici. Bohužel o ní není dostatek informací, a tak i šest stran jí věnovaných se dá pokládat za velice hodnotný přínos.

A nesmí se ani zapomenout na rozhovor se zakladatelem a živoucí legendou jihlavského folkloru panem Mílou Brtníkem. Je zde uveden v originálním přepisu tak, aby se čtenář na jednu stranu dozvěděl řadu zajímavých a třeba i dosud neznámých věcí, a na druhou stranu si představil slovník a vyjadřování této významné osobnosti.

Celkově práce přináší celou řadu dosud nezveřejněných faktů, snaží se rámcově zachytit to nejdůležitější, co se jihlavského folkloru prezentovaným folklorním souborem Vysočan týče.

English

This thesis is to introduce the folklore in the region Horácko in a hitherto unknown way. Based on the archive files, the aim was to describe the formidable establishment of the folklore group 'Vysočan', its development and promotion in the field of folk dances and songs in the Czech Republic and abroad as well. I tried to explore information that is not available in common tourist brochures about folklore in the city of Jihlava and its surroundings. With this fact are connected the parts of this thesis describing various activities of the folklore group. For instance, 'Horácký bál', which I have introduced in this work and which also provides an extraordinary backstage insight, has been never described as well as 'Jihlavské folklorní léto'.

Nevertheless, there would not have been any folklore, if there had not been typical folk costumes. There are several publications concerning this topic, but they are hard to find and what is more, sometimes we can find some misunderstanding information in them. Part of this thesis describing the folk costumes should bring records corresponding to reality and highlight some interesting notes taken from various scientific publications. This part belonged to the most difficult ones in this whole thesis.

Choreography part is the one, which could be appreciated by some folklorists. Publications about the typical choreography of the region Horácko are rare. The only one published book is written by Míla Brtník. Except for the theoretical introduction, I wanted to show how difficult the job of a choreograph is and to show the development of the dance elements themselves.

However, the region Horácko is not only about folkloric dances and songs. The region itself has its exceptions like skripacka's music, which was renewed and certain enthusiasts have tried to keep this tradition until these days. Unfortunately there is only little information about this kind of music, so even only 6 pages of this thesis devoted to this topic could be considered as a valuable contribution.

What is more, I cannot forget to mention the interview with the founder and living legend of the folklore in our region Míla Brtník. The interview is presented in its original version, so that the reader can learn new facts and meanwhile could follow the vocabulary and the turn of phrase of such an important person.

To sum up, this work brings variety of hitherto unknown facts and tries to highlight the most important features represented by the folklore group 'Vysočan'.

Použitá literatura

Prameny

- 1) Kronika Vysočanu 1975 – 1979
- 2) Kronika Vysočanu 1980 – 1984
- 3) Kronika Vysočanu 1985 – 1988
- 4) Kronika Vysočanu 1989 – 1995

Použitá literatura

- 5) BĚLÍK, Vratislav. *Horácký kroj : Metodický materiál pro výtvarníky.* Třebíč : OKS BV Třebíč - odd. ZUČ , 1985. 89 s. s. Náklad 500ks neprodejné.
- 6) BRTNÍK, Míla, SLABÝ, Zdeněk. *Choreografům souborů lidových písní a tanců.* Jihlava : Okresní kulturní středisko Jihlava, 1983. 16 s. Náklad 200ks.
- 7) BRTNÍK, Míla. *Jaký kroj, tak se stroj.* Jihlava : Muzeum Vysočiny, 2007. 199 s. ISBN 978-80-86382-06-7.
- 8) BRTNÍK, Míla. *Zpěvník horáckých písní po lidech sebraných.* Jihlava : Folklorní sdružení České republiky, 2004. 355 s. ISBN 80-239-3125-3.
- 9) HOLUB, Josef. *Stručný etymologický slovník jazyka českého : se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím.* 2. rozš. vyd. Praha : SPN, 1978. 527 s.
- 10) 1954 - 2004 – Horácký soubor písní a tanců Vysočan Jihlava. Brožura vydaná k 50 letům Vysočanu.
- 11) JELÍNKOVÁ, Zdenka. *Lidové tance z Velkomeziříčska.* Třebíč : Okresní kulturní středisko B.Václavka v Třebíči, 1980. 130 s.

- 12) KREJČŮ, Marie. *Horácký kroj*. Telč : Sbor dívčí měšťanské školy v Telči, 1914. 24 s., 15.
- 13) LANGHAMMEROVÁ , Jiřina. *Dějiny odívání Lidové kroje z České republiky*. Praha : NLN, 2001. 262 s. ISBN 80-7106-293-6.
- 14) LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Lidové kroje z České republiky*. [s.l.] : NLN, 2001. 262 s. ISBN 80-7106-293-6.
- 15) RAJECKÁ, Marie. Patří ke kultuře města. *Deník Práce*. 22.2.1986 s. 2.
- 16) *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. 3. upr. vyd. [s.l.] : Academia, 2007. 648 s. ISBN 80-200-1080-7.
- 17) STRÁNSKÁ, Drahomíra. *Lidové kroje v Československu : Díl I, Čechy*. Praha : J. Otto, 1949. 277 s.
- 18) SVOBODOVÁ, Vlasta. *O lidovém kroji na Moravském Horácku*. Nové Město na Moravě : Horácké muzeum , 1977. 47 s., 25.
- 19) VARHANÍK, Jiří. Holanďané, Japonci či Bajdyš protančili víkend. . *Jihlavské listy*. 21.6.2005, 49, s. 5.
- 20) *Všeobecná encyklopedie Diderot : Díl 1 a/f*. Praha : Nakladatelský dům OP, 1996. 787 s. ISBN 80-902723-3-9.
- 21) Vysočan 1955 - 2000. Brožura vydaná k 45 letům Vysočanu

Elektronické zdroje

- 22) *BlueGrass.cz : Slovník* [online]. PhpRS, neznámo [cit. 2007-05-26].
Dostupný z WWW: <<http://www.bgcz.net/slovník.php?akce=slovo&id=143>>
- 23) *Centrum orální historie AVČR : Orální historie* [online]. neznámo ,
28.05.2007 [cit. 2007-05-28]. Dostupný z WWW:
<http://www.coh.usd.cas.cz/pages_cz/oralni_historie.htm>
- 24) *Český hudební slovník osob a institucí : Bernesch Johann* [online]. neznámo
[cit. 2007-05-26]. Dostupný z WWW:
<<http://www.musicologica.cz/slovník/hesla.php?op=heslo&hid=1001396&printable=1&userview=>>>
- 25) *FolklorWeb.cz : Horácko, Podhorácko* [online]. Folklorum, c2002-2006 ,
7.3.2007 [cit. 2007-05-01]. Dostupný z WWW:
<http://www.folklorweb.cz/regiony/horacko_podhor.php>
- 26) *Folklorní sdružení ČR : Etnografický region* [online]. Wwww.infoSystem.cz,,
c1998-2007 [cit. 2007-05-01]. Dostupný z WWW:
<[http://www.fos.cz/encyklopedie/seznam.phtml?id_statu=1&typ=499&lng=\\$lng](http://www.fos.cz/encyklopedie/seznam.phtml?id_statu=1&typ=499&lng=$lng)>
- 27) *Folklorní sdružení ČR : Folklorní soubor či skupina FoS ČR* [online].
Wwww.infoSystem.cz, c1998-2007 [cit. 2007-05-01]. Dostupný z WWW:
<<http://www.fos.cz/encyklopedie/seznam.phtml?kraj=10&typ=38&menu=&lng=>>>
- 28) *Folklorní sdružení ČR : Skřípácká muzika na Jihlavsku* [online].
Wwww.infoSystem.cz, c1998-2007 [cit. 2007-05-26]. Dostupný z WWW:
<<http://www.vysocina.fos.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=122032&user=24&session=58348551&menu=&lng=6>>

- 29) *Folklorní sdružení ČR : Trochu historie skřípáckých muzik* [online].
Www.infoSystem.cz., c1998-2007 [cit. 2007-05-26]. Dostupný z WWW:
<[http://www.vysocina.fos.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?
id=122032&user=24&session=58348551&menu=&](http://www.vysocina.fos.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=122032&user=24&session=58348551&menu=&)>
- 30) HAVEL, Jan. *VIII. Mezinárodní přehlídka souborů „Jihlavské folklorní léto 2009“* [online]. 2009 , 25.6.2009 [cit. 2009-08-18]. Dostupný z WWW:
<[http://www.folklorisdruzeni.cz/viii-mezinarodni-prehlicka-souboru-de-jihlavske-folklorni-leto-2009de->](http://www.folklorisdruzeni.cz/viii-mezinarodni-prehlicka-souboru-de-jihlavske-folklorni-leto-2009de-).
- 31) *Letiště - rezervační a informační systém : Etnografický region Horácko*
[online]. Wwww.infoSystem.cz, c1998-2007 [cit. 2007-05-26]. Dostupný z
WWW: <[http://www.letiste.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?
id=122606&user=24&session=58348551&menu=&lng=>](http://www.letiste.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=122606&user=24&session=58348551&menu=&lng=>)>
- 32) *Oficiální stránky kraje Vysočina : Mapa kraje* [online]. webmaster@kr-
vysocina.cz, c2003 [cit. 2007-05-01]. Dostupný z WWW:
<[http://extranet.kr-vysocina.cz/jazykoveverze/cz/index.php?
stranka=ourreg_1.htm](http://extranet.kr-vysocina.cz/jazykoveverze/cz/index.php?stranka=ourreg_1.htm)>
- 33) *Program Jihlavské havíření 2009* [online]. 2009 , 25.5.2009 [cit. 2009-08-
20]. Dostupný z WWW: <[http://www.jihlava.cz/vismo/dokumenty2.asp?
id_org=5967&id=470655&p1=50131](http://www.jihlava.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=5967&id=470655&p1=50131)>.
- 34) *Projekt bibliografické citace* [online]. Farkašová a Krčál, c2004-2007 [cit.
2007-05-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.citace.com/apl-www.php>>
- 35) *Seznam dlouhodobých výpůjček sbírkových souborů zapsaných ve sbírce
MJI/002-05-07/146002 Muzea Vysočiny Jihlava, příspěvkové organizace*
[online]. neznámo [cit. 2007-05-26]. Dostupný z WWW:
<[http://216.239.59.104/search?q=cache:EsBQK1vhh7IJ:extranet.kr-
vysocina.cz/samosprava./soubory/rada/materialy/2007/10/RK-10-2007-
59pr1.xls+sk%C5%99ipky&hl=cs&ct=clnk&cd=7&gl=cz](http://216.239.59.104/search?q=cache:EsBQK1vhh7IJ:extranet.kr-vysocina.cz/samosprava./soubory/rada/materialy/2007/10/RK-10-2007-59pr1.xls+sk%C5%99ipky&hl=cs&ct=clnk&cd=7&gl=cz)>

- 36) *Skřipky: Fotogalerie* [online]. neznámo [cit. 2007-05-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.dragabanda.wz.cz/skripky/foto.htm>>
- 37) *Skřipky: Historie skřípáckých muzik* [online]. neznámo [cit. 2007-05-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.dragabanda.wz.cz/skripky/muzikanti.htm>>
- 38) *Vysočan Jihlava : PŘEHLÍDKA: "JIHLAVSKÉ FOLKLORNÍ LÉTO 2007"* [online]. neznámo [cit. 2007-05-24]. Dostupný z WWW: <http://www.sweb.cz/vysocan/program_vystoupeni.html>
- 39) *Vysočan Jihlava : PŘEHLÍDKA: "JIHLAVSKÉ FOLKLORNÍ LÉTO 2007 - leták"* [online]. neznámo [cit. 2007-05-24]. Dostupný z WWW: <<http://www.sweb.cz/vysocan/obr.jpg>>
- 40) *Wikipedie : Horácko* [online]. neznámo , 17.3.2007 [cit. 2007-05-01]. Dostupný z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Hor%C3%A1cko>>

Přílohy

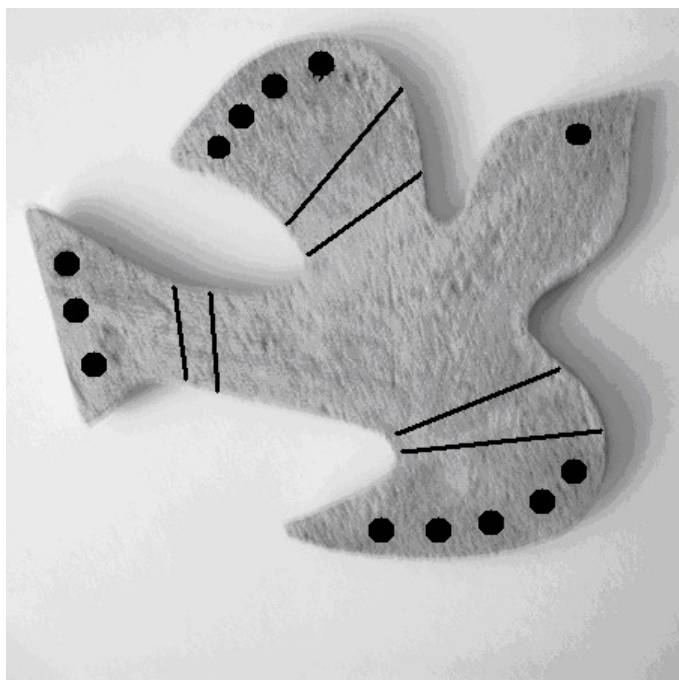
Obrázek č. 1 – Pozvánka z roku 1974 na premiéru pořadu Kytice z Horácka
(*Kronika Vysočanu 1975 – 1979*)

Obrázek č. 3 – Telečský kroj souboru Pramínek z Jihlavy (archiv autora)

Obrázek č. 9 – Holubička (archiv autora)

Obrázek č. 10 – Slavnostní nástup na Horáckém bále (archiv autora)

Obrázek č. 11 – Text písně Ta jihlavská brána (in Brtník, Míla. Zpěvník horáckých písní po lidech sebraných. Str. 188)

TA JIHLAVSKÁ BRÁNA

Ta ji - hlav - ská brá - na, pě - kně ma - lo - va - ná.
Kdo tu brá - nu ma - lo - val, ten bar - vy ne - ša - no - val.
Vy - ma - lo - val na ni, šty - ry ko - ně vra -
- ný.

1. /: Ta jihlavská brána, pěkně malovaná. :/
/: Kdo tu bránu maloval, ten barvy nešanoval.
Vymaloval na ni, čtyry koně vraný. :/
2. /: Čtyry koně vraný, pěkně kšřovaný. :/
/: Kdo ty koně kšřoval, ten panenky miloval,
ten už tady není, ten je odvedený. :/

Obrázek č. 15 – Tanečníci uvádějí do kola návštěvníky bálu (archiv autora)

Obrázek č. 16 – Sultán a jeho harém (archiv autora)

Obrázek č. 17 – Maur (archiv autora)

Obrázek č. 18 – Burlaci na Volze (archiv autora)

Obrázek č. 19 – Leták k Jihlavskému folklornímu létu 2007
(<http://www.sweb.cz/vysocan/obr.jpg>; staženo 24.5.2007)

Kraj Vysočina **Horácký soubor písní a tanců Vysočan**
ve spolupráci se Statutárním městem Jihlava
a za významné podpory Kraje Vysočina
pořádá:

Vysočan Jihlava **JFL 2007**

VI. Mezinárodní přehlídka folklorních souborů
Jihlavské folklorní léto 2007
23. a 24.6.2007 Masarykovo náměstí Jihlava

Program

Sobota 23.6.2007
10.00 Krojovaný průvod - start Bezručova ul. Jihlava
11.00 Představení souborů krátkými ukázkami Masarykovo nám.
15.00 1. Festivalový pořad:
Dostaveníčko v Jihlavě na rynku
Masarykovo náměstí Jihlava

Neděle 24.6.2007
10.30 Festivalové vystoupení v Brtnici na zámeckém nádvoří
Soubory Družba Slovensko, Vonička a Jirkovák ČR
10.30 Festivalové vystoupení v Kozlově
Soubory Bělovar Chorvatsko a Strážišťan ČR
15.00 2 Festivalový pořad
Muzikanti hrajte a chaso tancujte
Masarykovo náměstí Jihlava

Účinkují soubory
Naši hosté:
FS Dužba Slovensko
FS Bělovar Chorvatsko
FS Strážišťan ČR
FS Vonička ČR
FS Jirkovák ČR
a domácí soubory
Vysočan
Pramínek
Dřeváček,
Jeřabinka
Šípek

Obrázek č. 25 – Pohlednice z Jihlavy – r. 1822 – jihlavský kroj (archiv autora)

Obrázek č. 26 – Muzikanti z Jihlavska

(LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Lidové kroje z České republiky*.str. 6)

Obrázek č. 27 – Ukázky tanců na náměstí – JFL 2009

(archiv autora)

Tabulka č. 1 – Natáčení Vysočanu pro rozhlas a televizi

(sepsáno dle záznamů v kronikách Vysočanu)

Kdy	Kde	co
20.1.1975	ČT Brno	Pořad 12 gratulací - o Vysočanu
8.4.1975	ČR Brno	Natáčení písniček - Sedí vrabec, V Jihlavě dnes jarmark bude, Břitva
29.10.1975	ČR Brno	Koledy
28.2.1976	ČT Brno	Masopust - Sobotěnka sobota, Šosůvky
24.3.1976	ČT Brno	Halo sobota
25.3.1976	ČR Brno	Hlásí se nám Jihlava... - Ta Jihlavská brána, Vy naše panenky, Máječko, Když jsem já s koníčky, Ty kozlovský formani, Holka rozmilá, Sedí vrabec
7.5.1977	ČT Brno	Vítání do života patnáctimiliontých občanů
15.6.1977	ČR Brno	SKŘÍPÁCI
14.3.1978	ČR Brno	Natáčení písniček - Třasák, Ta studnická fara, Před našim, za našim
19.5.1978	ČR Brno	Natáčení písniček - Ti kozlovští formani, Havrdovka, Přes Beranov je mosteček, Pod našima okny
6.4.1979	ČT Brno	
18.3.1981	ČR Praha	Lidové zvykosloví na Horácku
7.,8.,10.3.1983	ČT	
11.3.1983	ČT	Leština - MDŽ - celovečerní program
16.9.1983	ČT	pořad o skřípácké muzice
3.5.1984	ČT	Přehrávka
3.6.1984	ČT	
6.10.1984	ČT	Dotáčení
20.-22.3.1985	ČT Praha	Na Vánoce, dlouhý noce
6.a7.6.1985	ČT Brno	Slavíček
22.10.1985	ČT Brno	Zazpívej slavíčku
2.11.1985	ČR Praha	natáčení horáckých písniček
17.6.1987	ČR Brno	Měnínská brána
17.5.1988	ČT Brno	Na dobrou noc
8.-10.6.1991	ČT	
25.-26.4.1994	ČT Brno	Horácký muzikant - medailonek Míly Brtníka natáčení videokazety pro Ústav lidové kultury ve
2.-4.9.1994	Veselý kopec	Strážnici
3.12.1994	Veselý kopec	malí muzika sólisté natáčení pro ČT Brno

Tabulka č. 2 – Zaznamenaná vystoupení v kronikách 1974 – 1995

(sepsáno dle záznamů v kronikách Vysočanu)